

ทำอย่างไร จะพูดได้เต็มปากว่า

“เรารักในหลวง”

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานบุญกิริยา

บรมราชูปถัมภ์

๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

ทำอย่างไร จะพูดได้เต็มปากว่า “เรารักในหลวง”

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม ๒๕๕๙ เล่ม
- คณะโยมศรัทธา และผู้เฝ้าธรรม

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุกทวีโว)

พิมพ์ที่

คำปรารภ

เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นเหตุให้ประชาชนทั่วแผ่นดินไทยเศร้าโศกอาลัยเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อทางการจัดอำนวยความสะดวก ก็พากันเดินทางประดังหลังไหลมาถวายสักการะพระบรมศพกันอย่างเนืองแน่นท่วมทับ วันแล้ววันเล่ายังไม่รู้ที่จะเบาบางลงไป

การที่พระราชาราชภัฏศรีโศกอาลัย และมีการแสดงออกหลากหลายมากมายให้เห็นความรำลึกซาบซึ้งในพระคุณที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ ตลอดเวลายาวนาน เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรนั้น นับว่าเป็นความมีน้ำใจกตัญญูที่ควรจะชื่นชม

อย่างไรก็ดี เมื่อวาระสำคัญยิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว ควรให้การแสดงความกตัญญูมีผลสืบทอดออกเป็นกตเวทิตา ที่จะเป็นการปฏิบัติอย่างจริงจัง ยั่งยืน โดยเป็นการเตือนใจประชาชนให้ตื่นตัวระลึกและตั้งใจนำตนเข้าสู่การทำงานทำการทั้งหลาย ที่จะให้เกิดผลเป็นการสนองพระราชปณิธาน ให้สัมฤทธิ์ความหวังแห่งพระราชหฤทัย และตัวประชาชนเองก็จะได้พัฒนาชีวิตเจริญบุญประพฤตินิยม พร้อมกับที่ผลรวมก็จะเกิดเป็นความมั่นคงเจริญพัฒนาของประเทศชาติ เรื่อง *ทำอย่างไร จะพูดได้เต็มปากว่า "เรารักในหลวง"* เป็นธรรมกถา ที่หวังว่าจะช่วยนำพาให้ประชาชนก้าวหน้าในความเจริญธรรมดั่งว่านี้

ขออนุโมทนาคณะโยมศรัทธา และบรรดาผู้เฝ้านิยม ที่บำเพ็ญธรรมทานด้วยการพิมพ์ธรรมกถานี้เผยแพร่แจกจ่าย ด้วยความปรารถนาดีต่อประเทศชาติและมวลประชาชน ขอให้ธรรมแพร่กว้างไกล ให้ปัญญาแผ่ไพศาล เพื่อความไพบูรณ์แห่งประโยชน์สุขของปวงประชา ทุกเมื่อสืบไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ทำอย่างไร จะพูดได้เต็มปากว่า

“เรารักในหลวง”

ตลอดเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา วันที่ ๕ ธันวาคม ได้เป็นมหามงคลสมัย แห่งวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ที่ประชาชนชาวไทยได้เฉลิมฉลอง มีความสุขสดใสร่าเริงเบิกบาน

ครั้งมาบัดนี้ เพียงประมาณหนึ่งเดือนครึ่งเศษ ที่ผ่านมามี วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยทั่วทั้งพระราชอาณาจักร และที่พำนักอาศัยในนานาประเทศ เศร้าโศกอาลัยสุดบรรยาย แต่ด้วยพระราชมารยาทที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ เพื่อประโยชน์สุขของทวยราษฎร์ นานัปการ แม้จะได้เสด็จลับแรมไป ก็ยังเหมือนทรงสถิตอยู่ในดวงใจของมวลพสกนิกร

บัดนี้ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ อันเป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ ในพระองค์สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ เป็นวันบรมมหาพรานุสรณ์สำคัญยิ่ง สมเด็จพระมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน อุทิศถวาย นำให้ปวงประชานิกรน้อมรำลึกพระคุณ เตือนใจตนให้บำเพ็ญคุณความดีสืบสานพระราชปณิธานให้ยั่งยืนสืบไป

สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ พระองค์นั้น แม้เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว แต่เหมือนยังประทับอยู่ในฟากฟ้า บรรยายากาศที่ปกแผ่ทั่วผืนแผ่นดินไทย เป็นมิ่งขวัญอยู่ในดวงหทัยของมวลประชาราษฎร์ ด้วยพระราชกรณียที่ได้เสด็จไปทรงบำเพ็ญไถ่แผ่ขยายกระจายอยู่ทั่วผืนแผ่นดิน สมดังพระปฐมบรมราชโองการ ที่ทรงประกาศในวันบรมราชาภิเษกว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระปฐมบรมราชโองการ ที่ได้ทรงประกาศนั้น นับว่าได้เป็นพระราชปณิธานที่ยั่งยืนนานมาตราบนานกาล

สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงเสียดสีพระองค์เสด็จไปทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั่วผืนแผ่นดินไทย

เคยได้ยืมชาวบ้านในชนบทห่างไกล ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ทำสวนของเขา พุดเล่าขานว่า เมื่อเขาขับรถนำพืชสวนพืชไร่ไปส่งไปขาย เป็นต้น ในที่ที่เขาเดินทางผ่านมองออกไปไกลๆ เขาได้เห็นพระเจ้าอยู่หัว หรือในหลวงของเขาประทับยืนอยู่บนผืนแผ่นดินที่แห้งแล้ง ในถิ่นที่โล่งแจ้งกว้างไกล ในที่นั้น กลางแสงแดดที่ร้อนแรงแผดจ้า ในหลวงของเขาเสด็จไปมาด้วยพระบาททั่วบริเวณ ทรงสั่งงาน ทรงจัดดำเนินการต่างๆ สร้างอ่างเก็บน้ำ ให้ชาวถิ่นชาวบ้านพ้นจากทุกข์ภัยของความแห้งแล้งกันดารขาดน้ำกินน้ำใช้

อ่างเก็บน้ำที่นี้เสร็จแล้ว ก็เสด็จไปทรงสำรวจและสร้าง
อ่างเก็บน้ำอย่างนั้น ในที่อื่นๆ ต่อไป

บางแห่งทรงนำและทรงแนะนำให้ปลูกพืชตัวอย่าง ทรงนำ
ให้ทำการพัฒนา ให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่จะแก้ไขปัญหา

แม้ในที่รกที่หล่มที่ดอนในป่าบนเขา ที่กันดาร แสนไกล
ไม่มีถนนหนทางที่จะไปถึงด้วยยานพาหนะใดๆ ก็เสด็จดำเนิน
ด้วยพระบาท ไปทรงเยี่ยมเยียนช่วยเหลือแก้ปัญหาให้แก่
ราษฎรที่ยากจนขาดแคลน หรือชาวบ้านที่อดอยากยากไร้ในที่
ห่างไกล ยากที่ใครๆ จะไปถึงได้

จากถิ่นนี้ ไปถิ่นนั้น จากภาคนั้นไปภาคโน้น ทัวทั้ง
ประเทศ ทรงเพียรพยายามจะให้ราษฎรมีถิ่นอาศัยที่อุดม
สมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีแหล่งน้ำกินน้ำใช้ไม่แห้งแล้ง

ยามฝนแล้ง ขาดแคลนน้ำ ก็พระราชทานฝนหลวง ยาม
น้ำหลากไหลท่วมมา มีปริมาณเกินไป ก็ทรงนำทรงแนะให้รู้จัก
แบ่งระบายน้ำนั้น ดังที่ได้รู้จักกันในเรื่องการทำแก้มลิง ส่วนใน
ที่น้ำท่วมน้ำไหลน้ำเก็บไม่ได้ เก็บไม่อยู่ ก็ทรงสำรวจตรวจดู
และทรงนำทางแก้ปัญหาในทุกประการ

แม้กระทั่งว่า เมื่อน้ำมากน้ำนองไหลหลังท่วมทัน แผ่นดิน
จะทรุดหรืออาจพังถล่มไป ก็ได้ทรงพระราชดำริคิดค้นทดลอง
ทรงนำและทรงแนะนำชาวบ้านราษฎรให้รู้จักปลูกพืชที่จะได้
อาศัยต้น อาศัยรากรักษาดิน เช่นการปลูกหญ้าแฝกยึดหน้าดินไว้

ทรงทำทุกอย่างทุกประการอันเกี่ยวข้องกับทรงที่จะทำให้ประชาชนชาวถิ่นชาวบ้านมีชีวิตอยู่ผาสุก สะดวกสบายดี ที่จะเป็นอยู่กินอยู่ได้อย่างพอเพียง

ในชนบท และถิ่นห่างไกล ที่เสด็จไป นอกจากการทรงงานต่างๆ แล้ว ก็ได้ทรงพบปะเยี่ยมเยียน ทรงไถ่ถามสุขทุกข์ของราษฎร โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้ชรา เป็นที่ชื่นจิตชื่นใจและซาบซึ้งในพระมหากรุณา กับทั้งในถิ่นไกลเช่นนั้น ก็ได้เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียน ทรงสนทนารักรวม กับพระเถระ หลวงปู่ หลวงตา ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน นอกจากเป็นพระราชอัยยาศัยที่ทรงไฝ่ธรรมแล้ว ก็เป็นการที่ได้ทรงทราบความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อถือ และความเป็นอยู่ของชาวบ้านในถิ่นนั้นๆ พร้อมกันไป

มิใช่เฉพาะในชนบทและถิ่นห่างไกลปลายแดนเท่านั้น ที่ทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณไปทั่วถึง แม้ในเมืองหลวงและกลางกรุง ก็มีได้ทรงทอดทิ้ง ดังที่ได้ทรงเป็นต้นพระราชดำริบ้าง ทรงแนะนำบ้าง ในการสร้าง การเสริม ดูแลจัดสรรถนนหนทาง ในกาลสมัยที่สำคัญ ก็ทรงนำให้เกิดมีสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างยาวสูงใหญ่ เชื่อมถิ่นที่สำคัญ ให้เดินทางกันได้โดยสะดวก

แม้ในวาระที่รัฐบาลกราบบังคมทูลว่าจะขอสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ถวาย พระองค์ก็ได้รับสั่งให้สร้างถนนเป็นหนทางสัญจรของประชาชนแทน เป็นอีกเหตุหนึ่งซึ่งทำให้เกิดมีถนนเพิ่มขึ้นมา ดังที่ชาวประชาสัญจรกันอยู่ในบัดนี้

มีบาลีภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าแสดงไว้ ว่าด้วยการ
ปกครองบ้านเมือง ว่า

“อุปถัมภ์ มหาราชา วัฏฺเฐ ชนปะเท จร” *ดังนี้เป็นต้น*

แปลความว่า ขอองค์พระมหากษัตริย์ ทรงดำเนินเสด็จเที่ยว
สดับดูความเป็นอยู่ ความเป็นไป ในแคว้นแคว้นแดนชนบท ครั้น
ได้เห็นได้ฟังแล้ว จึงปฏิบัติราชกิจนั้นๆ

พระเจ้าอโศกมหาราช พระมหาธรรมราชายิ่งใหญ่ใน
ประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา ผู้ได้ทรงส่งพระศาสนทูตไป
ประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย รวมทั้งที่มาถึงสุวรรณภูมิ
ดินแดนที่ตั้งของประเทศไทยด้วยนั้น ได้ทรงประกาศไว้ในศิลา
จารึกของพระองค์ที่ชมพูทวีป เมื่อ ๒,๓๐๐ ปี ก่อนโน้น ใน
จารึกศิลา ฉบับที่ ๘ มีความว่า

ตลอดกาลยาวนานที่ล่วงไปแล้ว พระราชา
ทั้งหลายได้เสด็จไปในการวิหารยาตรา คือการ
ท่องเที่ยวหาความล้ำราญ เช่น มีการล่าสัตว์ และการ
แสวงหาความสนุกสนานบันเทิงต่างๆ

ครั้นถึงสมัยของพระองค์ (คือพระเจ้าอโศก
มหาราชนั้น) ได้ทรงริเริ่มใหม่ คือ เมื่ออภิเษกแล้วได้
๑๐ พรรษา ได้เสด็จไปสู่ลัมโพิธิ (ที่ตรัสรู้ของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ปัจจุบันเรียกว่าพุทธคยา) จาก
เหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดมีกรรมยาตราขึ้น

ในการธรรมเนียมยาดรานั้น ย่อมมีกิจดังต่อไปนี้ คือ การเยี่ยมเยียนพระสงฆ์สมณพราหมณ์ และถวายทานแต่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนท่านผู้เฒ่า ผู้สูงอายุ และการพระราชทานเงินทองช่วยเหลือ การเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบท การสั่งสอนธรรมและซักถามปัญหาธรรมแก่กัน

พระพุทธพจน์ข้างบนนั้น ก็ตาม พระราชจริยาวัตรของพระเจ้าอโศกมหาราชนี้ ก็ดี สำแดงความว่า สมเด็จพระมหาราช ในหลักธรรม และในประวัติศาสตร์ แห่งพระพุทธศาสนา ที่มวลราษฎรพึงชื่นชมยินดี และเหล่าพุทธบริษัทพึงปฏิบัติปดิมปรีดา

อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่มีประกาศพระปฐมบรมราชโองการ ว่า **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”** นั้น มีประเพณีที่ให้กล่าวอ้างอิงหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ สำหรับการปกครองแผ่นดิน ๔ หมวด คือ

๑. **ทศพิธราชธรรม** ธรรมประจำพระองค์ของพระราชา ๑๐ ประการ ที่เอ่ยอ้างกันอยู่เป็นประจำ

๒. **ขัตติยพละ** พระกำลังของพระมหากษัตริย์ & ประการ

๓. **จักรวรรดิวัตร** พระราชจริยาวัตรขององค์จักรพรรดิราช ที่ทรงบำเพ็ญปฏิบัติเป็นหน้าที่ประจำ ๑๒ ประการ และ

๔. **ราชสังคหวัตถุ** หลักการที่องค์พระราชาทรงสงเคราะห์รวมใจประชาชน ๔ ประการ

สมเด็จพระบรมบพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงเจริญพระคุณสมบัติ ทรงมีพระราชจริยาวัตร และทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เป็นไปตามหลักธรรมของพระองค์ผู้ทรงครองแผ่นดิน ทั้ง ๔ หมวด ๓๑ ประการ ที่อ้างถึงนั้น

จำเพาะที่กล่าว ณ ที่นี้ เน้นในหลัก **ราชสังคหวัตถุ** ๔ ประการ อันมี

๑. **สัสสมะธัง** ทรงพระปรีชาสามารถฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ซ่อนนี้คงเป็นงานเด่นที่ทรงเน้นมาก เนื่องด้วยความเหมาะสมกับสภาพของแผ่นดินนี้ และวิถีทางของประเทศชาติสังคมไทย

๒. **ปริสเมธัง** ทรงพระปรีชาสามารถฉลาดในการบำรุงข้าราชการ ทั้งทหารและพลเรือน ส่งเสริมคนดี ที่ซื่อสัตย์สุจริต ผู้มั่นคงในกิจหน้าที่ ให้ประชาชนมีความมั่นใจ

๓. **สัมมาปาสัง** ทรงพระปรีชาสามารถฉลาดในการผูกผสานรวมใจประชาชน ด้วยการส่งเสริมสัมมาชีพ เช่น ช่วยให้คนจนตั้งตัวได้ และ

๔. **วาชไปยัง** ทรงมีพระวาทจาตุคตี่มีใจ ตรัสปราศรัย
 อำนวยธรรม อำนวยปัญญา ดั่งมีพระบรมราชาวาทมากมาย
 อันแสดงถึงพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยประชาชน โดยเฉพาะ
 คนหมู่เหล่าต่างๆ ที่จะพึงใส่ใจปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างจริงจัง
 สุจริต และให้สัมฤทธิ์ผลดี ตลอดจนการพัฒนาชีวิตของตนๆ
 ทั่วทุกตัวบุคคล

สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงมีพระราช
 จริยวัตรที่ดำเนินตามธรรมอย่างงามสง่า และทรงบำเพ็ญพระ
 ราชกิจกรณีย์เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ โดยทรงคำนึง
 ห่วงใยไม่วางเว้นเวลา ทรงเสียสละอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ด
 เหนื่อยยากลำบาก เอาพระทัยใส่ในการแก้ปัญหาบำบัดทุกข์
 บำรุงสุขของทวยราษฎร์ ทุกถิ่นทุกที่ ทุกหมู่เหล่า ดังกล่าวมา
 ฉะนี้

ประชาชนชาวไทยได้รู้เห็นเป็นประจักษ์อย่างสม่าเสมอ
 ตลอดกาลเวลานานแสนนาน ความจงรักภักดีและซาบซึ้งใน
 พระคุณแห่งพระมหากษัตริย์ และภาพแห่งพระราชจริยวัตรที่
 งดงามนั้น จึงสนิทติดตรึงตราอย่างลึกซึ้งเปี่ยมดวงใจ เมื่อถึง
 คราเสด็จสวรรคตจากไป จึงพากันเศร้าโศกอาลัย ร่ำไห้ปริเท
 วนาคาร และพากันหาทางแสดงออกซึ่งน้ำใจที่มีสำนึกแห่ง
 กตัญญูตาธรรม คือความกตัญญู ด้วยประการต่างๆ
 หลากหลาย มากมาย

พระคุณในพระองค์บรมบพิตร สมเด็จพระปรมินทรมหา
 ภูมิพล อุดุลยเดชนี้ มิใช่แต่ประชาชนชาวไทยเท่านั้น ที่สำคัญ
 จำลึกและมีความซาบซึ้งเชิดชู ดังปรากฏชัด เมื่อข่าวการเสด็จ
 สวรรคตแพร่ออกไป พระราชามหากษัตริย์และผู้นำในนานา
 ประเทศ รวมทั้งองค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวคำสำคัญจำลึก
 เชิดชูพระคุณความดี เป็นกรณีโดดเด่น อย่างยากจะหาที่ไหน
 ปรากฏมี บางพระองค์ถึงกับทรงเทิดทูนถือเป็นแบบอย่าง เป็น
 เกียรติยศของประเทศชาติและประชาชนชาวไทยทั่วกัน สมดัง
 พระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้สั้นๆ ว่า “ราชา ราชูจสส ญญณณ” อัน
 แปลว่า “ราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น”

ด้วยอำนาจแห่งพระคุณที่ได้ทรงบำเพ็ญ พระบรมฉายา
 ลักษณะแห่งองค์บรมบพิตร สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
 อุดุลยเดช ในเครื่องทรงอันงามสง่าขององค์พระมหากษัตริย์นั้น
 จึงมิใช่มีความหมายเพียงเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นพระราชา
 ตามพระราชอำนาจราชศักดิ์แล้วจบไปเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์
 ที่สื่อไปยังพระคุณที่แผ่ไพศาล ตลอดทั่วทั้งแผ่นดินไทย

คนไทยชาวบ้าน เมื่อชมหรือมองดูพระบรมฉายาลักษณ์
 ในใจก็สามารถนึกโยงออกไปให้มองเห็นภาพพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว หรือในหลวงของตน ที่ทรงรอนแรมเสด็จไปทรง
 เยี่ยมเยือนราษฎร และทรงงานในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วไปทั้งใกล้
 และไกล

เมื่อตามองพระบรมฉายาลักษณ์ที่อยู่เบื้องหน้า ในใจจึง
อาจเห็นขยายออกไปเป็นภาพที่ปรากฏพระองค์ในทุกถิ่นที่ทั่ว
ทั้งประเทศ สมพระนามแห่งความเป็นพระเจ้าแผ่นดินไทย

อีกทั้ง พร้อมกันนั้น ก็สมกับความที่ได้ทรงสละพระองค์
โดยทรงใช้พระกำลัง ทั้งกำลังพระวรกาย กำลังพระราชหฤทัย
พระราชดำริ และกำลังพระปรีชาญาณ ในการทรงบำเพ็ญพระ
ราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนทั่วแผ่นดินไทย ทรง
เป็นพลังแห่งแผ่นดิน คือพลังที่สร้างสรรค์แผ่นดิน อันเป็นที่
ที่ตั้ง เป็นหลักแหล่งที่อาศัย ของประเทศชาติและประชาชน
สมตามพระปรมาภิไธยว่า “ภูมิพล”

สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ทรงพระคุณ
เปี่ยมล้น ดั่งได้ยกส่วนหนึ่งมาพรรณนา ประชาชนชาวไทย ใน
หมู่พวกของตน จึงได้ซาบซึ้งประจักษ์ใจและจงรักภักดีแนบตริง
ตรา และในระดับสากล เมื่อมองกว้างออกไป ก็มีความภูมิใจ
ที่องค์พระราชาของตน ทรงเป็นที่ชื่นชมยกย่องเชิดชูกว้างไกล
ในนานาประเทศ

ความมีใจจงรักซาบซึ้งเชิดชูบูชาพระคุณ ที่เป็นไปในมวล
ประชาภายใน ก็ดี ความภูมิใจต่อเสียงแสดงความชื่นชมนิยม
นับถือจากสากล ที่รายล้อมข้างนอก ก็ดี เป็นความสุขความ
ภาคภูมิใจ ซึ่งผ่อนเบาความโศกเศร้าลงไปได้บ้าง

แต่อย่างไรก็ดี ความชื่นใจ ความภูมิใจทั้งหมดนี้ แม้จะ
เป็นคุณความดีที่มีค่าสูง ก็รวมอยู่ในระดับของจิตใจ

ในการปฏิบัติต่อพระคุณของพระองค์ ในหลวง รัชกาลที่ ๙ คนไทยไม่ควรพอใจอยู่เพียงเท่านั้น แต่ควรก้าวต่อขึ้นไป ให้ถึงขั้นของปัญญา และการกระทำ

ในขั้นของปัญญานั้น คือการที่จะรู้เข้าใจ ตระหนักในคุณค่า เหตุผล และความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ ของพระคุณความดีงามทั้งหลาย โดยสำนึกรู้ว่า พระราชกรณียกิจ ที่ได้ทรงบำเพ็ญทั้งหมดทั้งปวงนั้น ก็ด้วยทรงมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหา ปลดปล่อยทุกข์ภัยของประชาชน ให้พ้นจากความลำบากเดือดร้อน เช่นความยากไร้ขาดแคลน ให้มีอยู่มีกินมีความสุข รวมแล้วก็คือเพื่อประโยชน์สุขของปวงชน ตามพระราชปณิธานที่เป็นหลักเป็นแก่นั่นเอง

จากปัญญา ที่รู้เข้าใจคุณค่า เหตุผล และความมุ่งหมายแล้ว ก็ต่อขึ้นไปสู่ปัญญาที่จะได้ร่วมปฏิบัติจัดทำดำเนินการ เพื่อให้เป็นไปจนถึงจุดหมาย กล่าวคือ เมื่อรู้เข้าใจตระหนักในคุณค่าและความมุ่งหมายอย่างนี้แล้ว ก็มาร่วมจัดตั้งใจที่จะทำที่จะปฏิบัติในส่วนของตนๆ อันจะออกผลรวมร่วมกัน ให้สัมฤทธิ์ผลสมความมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้ และสัมฤทธิ์ผลให้เกิดมีประโยชน์สุขเป็นจริงขึ้นมา

พระราชปณิธานเพื่อประโยชน์สุขของปวงประชาชาวสยามนั้น เป็นความมุ่งหมายรวมอันเป็นหลักใหญ่ หรือเป็นแกน ของการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจโดยรวม ทั้งทั้งหมดทั้งสิ้น

แต่พระราชกรณียกิจทั้งหลายนั้นแยกย่อยเป็นแต่ละงานแต่ละรายการ กระจายออกไป ดังที่จัดตั้งเป็นโครงการพระราชดำริ ซึ่งมีมากมายทั่วประเทศ นับว่าเกินกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ

ปัญญาของประชาชนที่ตระหนักรู้ ดังกล่าวนั้น จึงหมายถึงการที่ชุมชนนั้นๆ ถิ่นที่นั้นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงการพระราชดำรินั้นๆ อันเป็นที่ซึ่งจะได้รับประโยชน์ตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการ จะต้องตระหนักรู้จัก เข้าใจ เหตุผล คุณค่า ประโยชน์ ความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับตนเอง และพึงร่วมทำงาน ทำหน้าที่ และปฏิบัติการ ที่จะให้โครงการหรืองานนั้นสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระราชดำรินั้น ที่เกี่ยวเนื่องกับตน จนกว่าจะสัมฤทธิ์ผลตามจุดหมายของโครงการ

จากนั้น อีกด้านหนึ่ง เพื่อให้การปฏิบัติจัดทำดำเนินการทั้งหลาย เป็นเรื่องของการทำได้ ทำเป็น ทำถูกต้อง เป็นจริง ผู้ที่ปฏิบัติ ก็ต้องมีคุณสมบัติอันให้พร้อมที่จะปฏิบัติได้ และทำได้ดี ทำได้ถูกต้องด้วย

ประชาชนจึงควรสำรวจตรวจสอบพิจารณาและพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จะเป็นประชากรที่มีคุณภาพ ตั้งแต่มีกำลังความตั้งใจช่วยเหลือร่วมมือ กำลังความเพียรพยายาม กำลังความรู้ความสามารถ ที่พร้อมจะร่วมทำงาน ร่วมดูแลรักษา ร่วมใช้ร่วมได้ประโยชน์จากโครงการหรือกิจการงานนั้นๆ

สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาในหมวดแห่งชาดก ชื่อเรื่อง “พระมหาชนก” อันว่าด้วยการบำเพ็ญพระวิริยบารมี ของพระโพธิสัตว์ ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” นี้ นำให้เห็นชัดว่า พระองค์ทรงถือเป็นสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเป็นคนมีความพากเพียร พยายามมุ่งหน้าทำการให้สำเร็จ ไม่ยอมระย่อ ท้อถอย

พระมหาชนกนั้นตรัสแสดงคติธรรมไว้ว่า การงานใดไม่ทำให้เจ็บล้าไปด้วยความพากเพียร ก็ไร้ผล เป็นคน ก็ควรพยายามเรื่อยไป ไม่ยอมท้อแท้

คนไทย เมื่อรักในหลวง ก็ควรพัฒนาตนให้มีคุณสมบัติ เช่นความเพียรพยายามนี้ ให้สมดังที่ได้ทรงหวัง ได้ทรงสั่งสอนไว้

ประชาชนชาวไทยได้ยินพูดกันทั่วไปว่า “เรารักในหลวง” เมื่อรักในหลวง ก็คือจะพยายามทำให้สมพระราชหฤทัย โดยนัยที่ได้บรรยายมา ประชาชนจะแสดงตนชัดว่ารักพระองค์ โดยมีการแสดงออก ๔ ประการที่ได้กล่าวมา ตามลำดับ กล่าวคือ

๑. **กตัญญู** สำนี้กรู้เข้าใจมองเห็นซาบซึ้งในพระคุณนานับการที่ได้ทรงบำเพ็ญ อันสมดังพระราชปณิธานว่าจะทรงครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

๒. **อัตถัญญ** มีปัญญา รู้คุณค่า ความหมาย เหตุผล ตระหนักในความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ ทั้งที่เป็นพระราชปณิธานอันเป็นข้อหลักใหญ่ และพระราชประสงค์จำเพาะของโครงการพระราชดำริ หรือกิจการงานที่เกี่ยวข้องมาถึงตน

๓. **ปฏิบัติบูชา** เมื่อรักพระองค์ จะยกย่องเทิดทูน ก็ทำอย่างทีพระสอนว่า ให้นุชาพระองค์ด้วยการปฏิบัติ โดยร่วมมือร่วมแรง ทำกิจหน้าที่ของตน เพื่อให้สำเร็จบรรลุผลที่มุ่งหมาย จนได้ถวายความสำเร็จนั้นเป็นเครื่องบูชาพระองค์

๔. **ภาวนาประธาน** สุดท้าย เพื่อให้ทำได้ปฏิบัติได้อย่างนั้น จึงจะต้องไม่อยู่อย่างเรื่อยเปื่อยเฉื่อยชา แต่พยายามพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติดีงาม มีศีล มีวินัย มีความเพียรพยายาม มีสติปัญญาความสามารถ ให้เป็นประชาชนที่มีคุณภาพ ผู้ได้พัฒนาแล้วอย่างดี

เมื่อทำดั่งว่ามานี้ ความอาลัยรักภักดี ที่แสดงกันต่างๆ มากมาย จึงจะเป็นของจริงจึงมีความหมาย มิใช่เป็นของเสียหายหรือสูญเปล่าหมดไป

ดั่งได้กล่าวย่อๆ ครั้นว่า สมเด็จพระบรมพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งหลาย เช่นที่ตั้งเป็นโครงการพระราชดำริต่างๆ มากมาย ก็เพื่อความมุ่งหมายที่มั่นแน่วเป็นหนึ่งเดียว คือเพื่อแก้ไขปัญหาม้าบัดทุกข์ ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

เมื่อได้ทรงเพียรพยายามแก้ไขปัญหา ทรงนำพาชาวถิ่น
 ชาวบ้านทั่วไปในการที่จะรู้จักพึ่งพาช่วยตัวเองแล้ว ครั้นเสด็จ
 เยือนท้องถิ่นใด ๆ ทอดพระเนตรเห็นประชาชนเป็นอยู่ดีขึ้น
 พระองค์ก็ย่อมทรงชื่นชมยินดี เรียกทางธรรมว่าทรงมีมุทิตา

ถ้าประชาชนคนไทยชาวถิ่นชาวบ้านจะเจริญรอยพระ
 ยุคลบาท โดยปฏิบัติมุทิตาธรรมข้อนี้ เป็นข้อเริ่มแรก ก็จะได้ชื่อ
 ว่ากระทำปฏิบัติบูชา และจะพาให้ท้องถื่นดินแดนประเทศไทย
 นี้เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์

การเจริญมุทิตาอย่างแจ่มชื่นเบาใจ ทำง่าย ๆ เป็นอย่างไร
 ชาวถิ่นชาวบ้านนั้น เมื่อใดชื่นเขา หรือเข้าป่า มองไปเห็นต้นไม้
 มีลำต้นสมบูรณ์แข็งแรง ใบเขียวสด ดอกสะพรั่ง มีผลดก แผ่กิ่ง
 ก้านขยายกว้างขวางร่มรื่น ได้เห็นแล้วก็มิเจียมนดี ชื่นชม ตั้งใจ
 หวังดีขอให้ต้นไม้สมบูรณ์แข็งแรงอยู่ต่อไป และเจริญงอกงาม
 ยิ่งขึ้นไป แล้วนึกคิดต่อไปอยากให้ไม้ต้นไม้อื่นที่อกงามสมบูรณ์
 อย่างนั้นมากมายทั่วแถบ ทั่วถิ่น เมื่อยังไม่มี ก็คิดว่าจะปลูก
 เพิ่มขึ้นขยายออกไป ๆ แล้วชวนกันปลูก ช่วยกันบำรุงรักษา
 ส่วนการที่จะกินจะใช้ ก็ทำไปตามที่สมควรแก่เหตุผล โดย
 พยายามไม่ให้เป็นการรุกรานเบียดเบียนพืชพันธุ์ของธรรมชาติ

การที่จะได้มุทิตานั้น ก็หมายถึงว่า เมื่อได้ช่วยกันทำให้
 พืชพันธุ์งอกงาม แผ่นดินอุดมสมบูรณ์ดีขึ้น ทุกคนก็จะได้ชื่นชม
 ยินดีกับชุมชนและท้องถื่นของตน ๆ นั่นเอง ที่เจริญงอกงาม
 ขึ้นมา มีความผาสุก

ด้วยการปฏิบัติเพื่อเจริญมูทิตาดังกล่าวมาขณะนี้ ก็จะ
 บันดาลให้ผืนแผ่นดินไทยอุดมสมบูรณ์ อำนวยพืชพันธุ์
 ธัญญาหารให้อย่างเพียงพอ ทำให้ได้อยู่ได้กินกันอย่าง
 พอเพียง

ชาวถิ่นชาวบ้านเจริญมูทิตาธรรมต่อแผ่นดินไทย โดย
 สามารถภูมิใจชื่นชมยินดีต่อท้องถิ่นที่อุดมและชุมชนที่อยู่กันดี
 ของตนเองได้อย่างนี้ ก็จะเป็นการถวายเป็นกุศลบูชา ที่จะนำพา
 ทุกถิ่นดินแดนทั่วประเทศไทยให้เจริญพิไลสุขสมบูรณ์ สนอง
 พระจ้านงแห่งพระราชหฤทัย

เมื่อปฏิบัติดังนี้ จึงควรแก่การนับการถือว่าได้บำเพ็ญบุญ
 อุทิศถวายเป็นพระราชกุศล อย่างเยี่ยมยอดเลิศอุดม สมแก่
 การที่จะได้ชื่อว่ารักในหลวง ด้วยการช่วยกันสนองพระราช
 ปณิธาน ดังได้บรรยายมา

ธรรมเนียมของพระราช

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมของพระราช

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-7053-43-1

พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๖๐ จำนวน ๙๐๐,๐๐๐ เล่ม

วันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๐

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐

๑๐,๐๐๐ เล่ม

- คุณสุทธิศักดิ์ ท่านนิมิตกุลชัย พิมพ์เป็นธรรมทาน
เนื่องในโอกาสวันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ข้อมูล: ถอดเสียงเป็นตัวอักษร โดย พระครูสังฆวิจารณ์ (พงศธรณ์ เกตุมาโน)

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

หากท่านใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

เนื่องในโอกาสวันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐ นี้
คุณสุทธิศักดิ์ ห่านนิมิตกุลชัย ได้เจริญศรัทธาประสงค์จะจัด
พิมพ์หนังสือ *ธรรมของพระราช* ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ป. อ. ปยุตฺโต) เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน

การพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น นับว่าเป็น
การให้อย่างสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทาน
อันเลิศ ชะนทานทั้งปวง เป็นกุศลอันนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่แท้
และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม จึงเป็นบุญกิริยาสูงค่า อันเหมาะ
ควรที่ผู้มีความกตัญญูต่อบุพการีชนจะพึงบำเพ็ญ

ขออนุโมทนา คุณสุทธิศักดิ์ ห่านนิมิตกุลชัย ที่ได้
บำเพ็ญธรรมทานด้วยน้ำใจกุศล กอปรด้วยกตัญญูกตเวทิตา
ครั้งนี้ ขอคุณพระศรีรัตนตรัยอวยชัยให้เจริญด้วยจตุรพิธพร
ตลอดนิตยกาล

วัดญาณเวศกวัน

๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐

คำปรารภ

เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จสู่สวรรคาลัย เป็นเหตุให้ประชาชนทั่วแผ่นดินไทยเศร้าโศกอาลัยเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อทางการจัดอำนวยการบำเพ็ญกุศลทางประดิษฐานพระบรมศพที่จังหวัดเชียงใหม่อย่างเนืองแน่นท่วมทับตลอดเรื่อยมา กาลล่วงผ่านแล้ว ๑ ปีเศษ บัดนี้ ถึงวาระที่จะมีพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

การที่พระราชอาชฎราชครูเจ้าโศกอาลัย และมีการแสดงออกหลากหลายมากมายให้เห็นความรำลึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ ตลอดเวลายาวนาน เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรนั้น นับว่าเป็นความมีน้ำใจตัญญูที่ควรจะชื่นชม

ในวาระสำคัญยิ่งนี้ สมควรให้การแสดงความกตัญญูมีผลสืบทอดออกเป็นกตเวทิตา ที่จะเป็นการปฏิบัติอย่างจริงจังยั่งยืน โดยเป็นการเตือนใจประชาชนให้ตื่นตัวระลึกและตั้งใจนำตนเข้าสู่การทำกิจการทั้งหลาย ที่จะให้เกิดผลเป็นการสนองพระราชปณิธาน ให้สัมฤทธิ์ความหวังแห่งพระราชหฤทัย และตัวประชาชนเองก็จะได้พัฒนาชีวิตเจริญบุญประพฤตินุรักษ์ พร้อมทั้งที่ผลรวมก็จะเกิดเป็นความมั่นคงเจริญพัฒนาของประเทศชาติ

โดยปรารภบุญเจตนาของ ม.จ. จุลเจิม ยุคล ซึ่งได้ทรงแสดงกุศลฉันทะที่จะสดับหลักธรรมอันพระพุทธรเจ้าได้ตรัสไว้สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ จึงเกิดมีธรรมกถา เรื่อง **ธรรมของพระราชานี้** ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางที่ประชาชนจะก้าวหน้าไปในการเจริญธรรมดังได้กล่าวมา

ขออนุโมทนาบรรดาผู้ศรัทธาและใฝ่ธรรมหลากหลาย ที่ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญธรรมทานในการพิมพ์ธรรมกถานี้เผยแพร่แจกจ่าย ด้วยความปรารถนาดีต่อประเทศชาติและมวลประชาชน ขอให้ธรรมแพร่กว้างไกล ให้ปัญญาแผ่ไพศาล เพื่อความไพบูรณ์แห่งประโยชน์สุขของปวงประชา ทุกเมื่อสืบไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สารบัญ

คำปรารภ.....ก

รวมของพระราชาด

นึกถึงพระองค์เมื่อใด ก็คิดว่า “เราจะต้องทำอะไร?” ๑

ธรรมของพระราชา ๓๑ ข้อนี้ รู้เข้าใจให้ชัดให้ดี.....๕

ไม่ว่าระบบไหน จะดีได้ ตัวคนต้องเป็นธรรมาธิปไตย..... ๗

จักรพรรดิทรงธรรม ล้ำเหนือ emperor ๙

จักรวรรดิวัตร จากคุณสมบัติ สู่ปฏิบัติ ๑๒

หัวหน้าหมู่ชนดี รวมหัวใจคนได้๑๖

นักปกครองยิ่งใหญ่ รวมใจคนทั้งชาติ ๑๙

กำลังของพระมหากษัตริย์..... ๒๓

ทศพิธราชธรรม ๒๕

ธรรมเนียมของพระราชธา^{*}

เมื่อตอนเย็นวันนี้ ที่โบสถ์วัดญาณเวศกวัน มีพิธีบำเพ็ญกุศลถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ในพิธีนั้น มีการสวดพระพุทธมนต์และเจริญจิตตภาวนาถวายเป็นพระราชกุศล

เรื่องนี้เป็นศาสนกิจของคณะสงฆ์อำเภอสามพราน โดยประสานกับผู้นำท้องถิ่น ท่านจัดการสวดมนต์อย่างนี้เวียนไป ไปสวดวัดโน้น แล้วก็ย้ายไปวัดนั้น วันนี้มาถึงวัดญาณเวศกวัน เป็นงานบุญที่ควรอนุโมทนาน้ำใจดีงามของผู้มาร่วม เป็นการอุทิศถวายเป็นพระราชกุศล อย่างที่วานั้น คือเป็นการแสดงน้ำใจ แล้วก็แสดงความสามัคคี พร้อมกันนั้นก็เป็นการบำรุงน้ำใจของประชาชนด้วย เพราะว่าประชาชนมีความระลึกถึงและอาลัยในองค์สมเด็จพระบพิตรพระราชสมภาร การที่ทางคณะสงฆ์จัดพิธีอย่างนี้ ให้มีการสวดมนต์กัน นอกจากได้ผลทางอื่นแล้ว ที่สำคัญก็คือด้านจิตใจ ทำให้ประชาชนที่อยู่ในยามเศร้าโศกอาลัย ได้มีจิตใจชุ่มชื่นขึ้น อิม่ใจว่าเราได้ทำบุญถวายพระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักที่เคารพที่เราระลึกถึง ก็มีกำลังใจฟื้นขึ้น เพิ่มขึ้น จึงว่าควรจะอนุโมทนา

* ธรรมเนียม หลังสวดปาติโมกข์ ที่โบสถ์วัดญาณเวศกวัน วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐ (ตรงกับวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙)

นึกถึงพระองค์เมื่อใด ก็คิดว่า “เราจะต้องทำอะไร?”

ทีนี้ ว่าตามหลักทางธรรม เมื่อเกิดมีเหตุการณ์สำคัญๆ อย่างนี้ขึ้น จะเป็นเรื่องดีหรือเรื่องร้ายก็ตาม ท่านมีการปฏิบัติที่เหมือนกับเป็นประเพณี โดยพระพุทธเจ้าทรงนำไว้ คือจะทรงปรารภเหตุการณ์นั้น เพื่อแสดงธรรม หรือทรงยกเรื่องราวนั้นขึ้นเป็นข้อปรารภที่จะแสดงธรรม จนกระทั่งเป็นธรรมดาคว่า พอมีอะไรเกิดขึ้นมา มีการพูดถึงข่าวเรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็ทรงแสดงธรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น โดยเข้าใจลึกลงไปถึงความหมายทางธรรม แล้วก็ได้คิด ให้เห็นว่าคุณเองควรจะประพฤติตัวปฏิบัติตนและทำอะไรต่อไป

นอกจากนี้ การที่มีกิจกรรมให้คนมาแสดงออก เช่นมาสวดมนต์กันนี้ นอกจากเป็นบุญกิริยาอยู่ในตัวขั้นหนึ่งแล้ว ก็เป็นวิธีการที่จะให้ประชาชนมาประชุมพร้อมกัน คือเป็นการรวมคนให้มาพร้อมกัน แล้วก็จะได้แสดงธรรมให้คนจำนวนมากๆ ได้ประโยชน์ เกิดความรู้ความเข้าใจ ได้คติธรรม ได้ปัญญา

เหมือนอย่างในกรณีนี้ ประชาชนหรือพระราชาราชกุมารระลึกถึงพระราชกรณียกิจของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ก็มีความกตัญญูกตเวที เมื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ ก็มีความอาลัยพูดอย่างภาษาชาวบ้านว่า พระองค์ได้ทรงจากไป เรียกว่าเป็นวิปโยคทุกข์ คือเกิดความทุกข์เนื่องจากการพลัดพรากจากกัน โดยเฉพาะยิ่งเป็นท่านที่เรารักมาก ก็จะมีใจเศร้าโศกอาลัยมาก จึงพากันจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ อย่างที่ว่าเป็นการแสดงน้ำใจ

ที่นี้ ทางธรรมนั้น ก็อย่างที่ว่าแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงนำไว้ เหตุการณ์สำคัญนี้ก็เป็นข้อปรารภให้พระแสดงธรรม เพื่อให้คนทั่วไปเกิดความรู้ความเข้าใจ และมองถึงสิ่งที่ตนควรปฏิบัติต่อไป

อย่างง่าย ๆ เช่นว่า เมื่อปรารภการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๙ และผู้คนพากันพูดถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ มากมายที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ ผู้แสดงธรรมก็จะนำประชาชนให้คิดพิจารณาถึงลงไปให้คนรู้เข้าใจมองเห็นพระราชประสงค์ในการที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเหล่านั้นว่า การที่ทรงงานหนักหลากหลายมากมาย ทรงเพียรพยายามเหน็ดเหนื่อยยากลำบากอย่างนั้นๆ เพื่ออะไร ก็เพื่อให้ประชากรราษฎร์มีกินมีใช้หายทุกข์อยู่ดีมีความสุข ให้ประเทศชาติบ้านเมืองเจริญมั่นคงอย่างนั้นๆ

แล้วพร้อมกัน ซ้อนอยู่ในนั้น ก็ทรงมีพระราชประสงค์ต่อตัวประชาชนชาวบ้านเองด้วย เช่น ทรงปรารถนาให้ราษฎร์มีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจประกอบอาชีพสุจริต มีความรู้ความคิดที่จะแก้ไขปัญหาและทำการต่างๆ ช่วยกัน ร่วมมือกัน ทำท้องถื่นชุมชนของตนให้ดี ฯลฯ เยอะแยะไปหมด ดังพระบรมราชาบาทมากมายที่ได้ตรัสมาเรื่อยๆ

ในโอกาสอย่างนี้ ข้อสำคัญก็คือพระจะได้แสดงธรรมให้ประชาชนเกิดความสำนึก ได้คิดว่า เออ...นี่ เราควรจะต้องทำอะไร เพื่อแสดงความกตัญญูต่อพระองค์ หรือเพื่อจะได้สนองพระราชประสงค์บ้าง ไม่ใช่อยู่กันไปเรื่อยๆ เหมือนกับจะปล่อยให้พระองค์ทรงยากลำบากเหน็ดเหนื่อยไปเปล่าๆ พวกเราเหมือนทอดทิ้งพระองค์ ไม่ได้มีน้ำใจ ไม่ได้เอาใจใส่กันเลย

ในการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมากมาย นั้น แน่นนอนว่าทรงมีพระราชประสงค์ต่างๆ และที่จริงก็ตรัสไว้ แต่บางที่ประชาชนก็อาจจะไม่ได้ใส่ใจบ้าง หรือได้รู้บ้าง ไม่ได้รู้บ้าง

ที่จริง ตรงนี้แหละเป็นจุดสำคัญที่ว่า พวกเราควรจะระลึกถึงพระราชประสงค์ ที่เป็นพระราชปรารภของพระองค์ เพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง ของประชาชน ซึ่งโยงมาที่ตัวเราถึงเรื่องที่จะต้องทำ คือชาวบ้านต่อนี้ก็ต้องคิดว่าเราจะต้องทำอะไรบ้าง ควรจะนึกถึงตรงนี้เป็นข้อสำคัญที่สุด ไม่ใช่ว่าได้แค่เสรำโศกแล้ว ก็เสรำโศกไป ผ่านไปเลยหาย แล้วก็จบ จุดสำคัญที่จะได้ ก็คือเมื่อระลึกนึกถึงพระองค์ ก็มาคิดว่า แล้วเราจะต้องทำอะไร

เหมือนอย่างลูกที่กตัญญูรู้จักทเวที่ต่อพ่อแม่ ก็ระลึกถึงว่าพ่อแม่ทำอะไรต่างๆ มา ท่านมีความประสงค์ต่อเรา มีความปรารถนาต่างๆ อยู่ในใจ ที่เป็นเรื่องดีงาม เราควรรู้เข้าใจ แล้วพยายามสนอง อะไรทำได้ ก็พยายามทำ ในเรื่องนั้นก็เช่นเดียวกัน จุดสำคัญก็อยู่ตรงนี้แหละ คือ ต้องช่วยกันทำให้ประชาชน ตั้งแต่ในเมืองไปจนถึงชนบทห่างไกลปลายแดน ให้มาตั้งใจระลึกถึงพระราชกรณียกิจ พระราชประสงค์ และพระราชดำริต่างๆ ยกขึ้นมาเป็นเครื่องเตือนสำนึกว่า ถ้าเราจะกตัญญูจริง ตัวเรานี้จะต้องทำอะไร ไม่ใช่อยู่แค่ระลึกถึง แล้วก็ร้องไห้อาลัย แต่พอน้ำตาแห้งทุกอย่างก็ดับหาย ไม่ใช่แค่นั้น แต่ต้องทำการที่จะสนองพระราชประสงค์ จึงจะเป็นความกตัญญูที่แท้จริง เหมือนกับลูกที่กตัญญูต่อพ่อแม่ ก็ต้องระลึกถึงว่าท่านมีความปรารถนาดีอะไรไว้ต่อลูกหลาน มีความหวังอะไรตั้งไว้ต่อเรา ท่านอยากให้อะไรเป็นอย่างไรที่ดีๆ พวกเราลูกหลานจะพยายามทำให้ได้ นั่นจึงจะเป็นความกตัญญูที่จริงใจ ไม่ใช่อาลัยแล้วร้องไห้จนตาแห้ง แล้วก็จบกันไป

ธรรมเนียมของพระราชา ๓๑ ข้อนี้

รู้เข้าใจให้ชัดให้ดี

เมื่อได้ปรารภแล้ว ก็ควรนำหลักธรรมมาบอกเล่ากัน พูดสั้นๆ ที่ว่า ในหลวง ร.๙ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการนั้น ก็เป็นการทรงดำเนินพระราชจริยาวัตรตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ ดังที่ในหลวง ร.๙ ได้ตรัสแสดงและทรงสั่งสอนธรรมบ่อยๆ

ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินนั้น เมืองไทยเรานับถือและเอ่ยอ้างกันมาจนเป็นประเพณี เวลาที่พระราชาพิธีบรมราชาภิเษก ก็จะมีการอ้างอิงธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ หลักธรรมที่ยกขึ้นมาล้วนเป็นหัวข้อใหญ่ มี ๔ หมวด บางหมวดก็มักอธิบายมากเป็นพิเศษ

ธรรมสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ ๔ หมวดสำคัญที่อ้างอิงหรือยกขึ้นบรรยาย โดยถือเป็นหลักใหญ่ของการปกครองแผ่นดิน คือ

๑. จักรวรรดิวัตร ๑๒

๒. ราชสังคหวัตถุ ๔

๓. ชีตติยพละ ๕

๔. ราชธรรม ๑๐ (ทศพิธราชธรรม)

ใน ๔ หมวด หรือ ๔ ชุดนี้ มีอยู่ชุดหนึ่งที่คนไทยได้ยินกัน อยู่เรื่อย คือ “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งเราพูดกันจนติดปาก แต่บางทีก็ ไม่รู้เรื่องเลย คือพูดไปอย่างนั้นแหละ เหมือนกับรู้ว่า ถ้าเป็นพระ ราชาที่ดี ก็ต้องทรงมีทศพิธราชธรรม แต่เสร็จแล้ว ทศพิธราชธรรม มีอะไรบ้าง ไม่รู้หรือก พูดไปเรื่อย ๆ เฉื่อย ๆ อย่างนั้นเอง

เพราะฉะนั้น จึงควรศึกษากัน และไม่ใช่ว่าแค่ทศพิธราชธรรม เท่านั้น ที่จริง ทศพิธราชธรรมนั้นเป็นคุณสมบัติส่วนพระองค์ แต่ มีธรรมข้ออื่นๆ ที่สำคัญมาก เป็นหลักใหญ่ของการปกครอง บ้านเมืองเลยทีเดียว ขอให้ดูกันต่อไป

หลักธรรมเหล่านี้มาจากพระไตรปิฎก ก็จะไปตามหลัก และอรรถาธิบายที่ท่านว่าไว้ในคัมภีร์ต้นแหล่งนั้นเลยทีเดียว

ไม่ว่าระบบไหน จะดีได้ ตัวคนต้องเป็นธรรมาธิปไตย

เริ่มด้วยชุดที่ ๑ “จักรวรรดิวัตร ๑๒” พอได้ยินหัวข้อว่ามี ๑๒ ก็แทบอึ้ง รู้สึกว่าจะหนัก ทศพิทธราชธรรมมี ๑๐ ข้อ ก็ว่ามากแล้ว นี่จักรวรรดิวัตรมีตั้ง ๑๒ ข้อ ก็เลยจะยิ่งยากกันใหญ่

ที่ว่ามี ๑๒ ข้อนั้น ไทยเราก็ออกันมาตามทีอรรถกถาท่านนับไว้ และอรรถกถาก็บอกไว้ไม่เด็ดขาดด้วย ท่านว่านับ ๑๐ ก็ได้ นับ ๑๒ ก็ได้ ในที่นี้จะไม่ไปยุ่งกับวิธีนับของท่าน วันนี้ไม่เอาตามอรรถกถา ซึ่งก็นับตามพระไตรปิฎกนี้แหละ แต่เราตรงเข้าไปที่พระไตรปิฎกเลย แล้วเดี๋ยวก็จะไปถึงอรรถกถาเอง

ว่าตามพระไตรปิฎก คือตามพุทธพจน์ เราสามารถจับที่หลักใหญ่ และจัดแยกเป็นคุณสมบัติ กับการปฏิบัติ

เริ่มที่คุณสมบัติ พระจักรพรรดิ (ภาษาบาลีเรียกว่า “จกฺกวัตฺติ”) ทรงเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นสูงสุด เป็นธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่)

จุดสำคัญอยู่ที่คำสุดท้าย คือธรรมาธิปไตย พระเจ้าจักรพรรดิ คือพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย

“ธรรมาธิปไตย” เป็นข้อหลักการใหญ่ เป็นข้อแกน พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นธรรมาธิปไตย นี่คือบอกว่า บุคคลที่เป็นต้นแบบของมนุษยชาติ เป็นหลักของสังคม เป็นผู้นำของหมู่ชน ต้องเป็นธรรมาธิปไตย

ขอแทรกนิดหนึ่งว่า “อธิปไตย” ในที่นี้ ว่าตามความหมายเดิม เป็นคุณสมบัติของบุคคล ไม่ใช่เป็นระบบการปกครอง แต่เดี๋ยวนี้เราเอาคำว่าอธิปไตยมาใช้เรียกระบบการปกครอง ก็เลยสับสน

ที่ว่าอธิปไตยเป็นคุณสมบัติของตัวบุคคลนั้น ก็เช่นว่า เมื่อบุคคลใดเป็นธรรมาธิปไตย บุคคลนั้นก็ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ เอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน ไม่ว่าจะคิด จะตัดสินใจ จะพิจารณาเรื่องอะไร ก็เอาธรรมเป็นใหญ่ เป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจนั้น

ไม่ว่าในระบบการปกครองอะไร ถ้าจะเป็นผู้ปกครองที่ดี ตัวผู้ปกครองก็ต้องเป็นธรรมาธิปไตยทั้งนั้น แล้วที่นี้ ถ้าระบบนั้นดีที่สุด เช่นเดี๋ยวนีเราถือว่าระบบประชาธิปไตยดีที่สุด ถ้าตัวผู้นำในระบบนี้ เช่นนายกรัฐมนตรีเป็นธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมคือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ถือเอาประโยชน์ที่เป็นธรรมชอบธรรม เป็นเกณฑ์ตัดสินใจ เราก็ได้ผู้นำที่ดี ซึ่งทำให้หวังได้ว่า จะมีประชาธิปไตยที่ดี อย่างนี้เป็นต้น

เป็นอันว่า ตัวบุคคลที่เป็นผู้นำนี้แหละ โดยคุณสมบัติส่วนตัวของเขา ต้องเป็นธรรมาธิปไตย พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ จักรพรรดิที่ว่านี้ก็เป็นธรรมาธิปไตย ยึดเอาธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ

พูดมาถึงตรงนี้ ก็ทำให้ขอย้อนไปพูดถึงหลักการที่ได้พูดในคราวที่แล้ว คือเรื่อง “ยถากรรม-ยถากรรม” ซึ่งมีใจความบอกว่า ให้เตือนกันเองหรือเตือนตัวเองว่า ไหนๆ ในที่สุดเราก็จะต้องไปกันตามยถากรรม เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จะทำอะไร ก็ขอให้ทำกันตามยถากรรม

ได้บอกไว้ในคราวนั้นว่า “ยถากรรม” แปลว่าตามธรรม คือตามความจริง ตามความถูกต้อง ตามความดีงาม ตามที่จะเป็นคุณประโยชน์ นี่คือ ผู้นำจะตัดสินใจอะไร ก็ต้องถือตามยถากรรม ตรงนี้เมื่อเอาไปโยงกับที่พูดคราวก่อนนั้น ก็ได้ความว่า ถ้าผู้นำคนไหนทำอะไรตามยถากรรม ก็แสดงว่าเขาเป็นธรรมาธิปไตย

จักรพรรดิทรงธรรม ลำเหนือ emperor

เอาละ จักรวรรดิวัตรนี้ เริ่มด้วยธรรมาธิปไตยเป็นข้อแรก
ตัวผู้ปกครองเองต้องตั้งหลักให้ได้ ให้ตัวอยู่ในหลักนี้ก่อน

ที่นี้ขอยกนิพนธ์หนึ่ง เมื่อก็บอกว่าธรรมชุดนี้เรียกว่าจักรวรรดิ
วัตร ๑๒ แล้วจักรวรรดิวัตร แปลว่าอะไร?

วัตร แปลว่า ข้อปฏิบัติประจำตัว หน้าที่หรือกิจประจำ
“จักรวรรดิวัตร” จึงแปลว่า ข้อปฏิบัติหรือหน้าที่ประจำพระองค์
ของพระเจ้าจักรพรรดิ กิจที่จะต้องทรงปฏิบัติต่อเนื่องเป็นนิรันดร์

แล้วจักรพรรดิ คือใคร? ในภาษาไทยเวลานี้ เขาเอา
จักรพรรดิเป็นคำแปลของคำภาษาอังกฤษว่า emperor นั้นเป็น
เรื่องของภาษาไทย แต่ที่จริงไม่ตรงกัน ต้องบอกไว้ก่อนว่าในที่นี้
ไม่ใช่ เพราะ emperor เป็นเจ้า empire แต่อันนี้ไม่เกี่ยว

ฝรั่งบางคนคงมาอ่านจกักรวัตติสูตฺร (ที.ป.๑๑/๓๓/๑๒) ซึ่งว่า
ด้วยเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วก็ไปแปล จักรพรรดิ ว่า world
monarch นี้เล่าไว้เป็นที่สังเกตเท่านั้น เขาจะแปลผิดหรือแปลถูก
ก็ขอให้เราเข้าใจความหมายเดิมของท่านให้ถูกก็แล้วกัน

จักรพรรดินี้ คำเดิมในภาษาบาลีว่า “จกักรวัตติ” ในภาษา
สันสกฤตว่า “จกัรวรติน” ที่นี้ก็แปลกันง่ายๆ จกักร/จกักร แปลว่า ล้อ
วงล้อ กงล้อ วัตติ ก็แปลว่า ผู้หมุน ดังนั้น จกักรวัตติ/จักรพรรดิ ก็
แปลว่า ผู้หมุนวงล้อ อ้าว แค่นี้เอง ทำไมเอามาเป็นคำเรียก
ผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่

เรื่องล้อหมุน และหมุนล้อนี่ สำคัญนัก การเกิดขึ้นของจักร คือวงล้อนี่ เป็นก้าวใหญ่ของอารยธรรม เมื่อมีล้อขึ้นมาแล้ว ก็เกิดมีรถ ล้อก็ทำให้มนุษย์เดินทางได้รวดเร็วและกว้างไกล โดยเฉพาะพระราชา จะแผ่อำนาจไปถึงไหน ก็ไปได้รวดเร็วและกว้างไกล เพราะฉะนั้น จักรจึงเป็นเครื่องหมายของอำนาจด้วย

อย่างที่เรารู้กันว่า “อาณาจักร” นี้แปลว่าอะไร *อาณาจักร* แปลว่าอำนาจ *จักร* ก็แปลว่าวงล้อ *อาณาจักร* ก็แปลว่า ดินแดนที่วงล้อแห่งอำนาจหมุนไปถึง วงล้อแห่งอำนาจหมุนไปถึงไหน อาณาจักรก็แค่นั้น นี่คือ “อาณาจักร”

ที่นี้ พระเจ้าจักรพรรดิ/จักกวัตติ ที่แปลว่าผู้หมุนวงล้อนั้น หมุนวงล้ออย่างไร ก็หมุนวงล้อแห่งอำนาจนี้แหละ เพราะแผ่อำนาจไปด้วยวงล้อ อย่างที่ว่าแล้ว การมีวงล้อหมายถึงการเกิดขึ้นของรถ แม้ว่าในสมัยนั้นจะมีแค่รถเทียมสัตว์โดยใช้ม้าใช้โค ก็ทำให้การทหาร การค้าขาย การขนส่ง การสื่อสารคมนาคม ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นยุคใหม่ ไปได้กว้างไกล สะดวกขึ้นมากมาย การศึกสงคราม การพาณิชย์ข้ามทวีป ก็ขยายออกไป

คำว่า “จักรพรรดิ/จักกวัตติ” นี้ ท่านวิเคราะห์ศัพท์ให้ด้วย และก็วิเคราะห์ให้ไว้หลายอย่าง เริ่มด้วยให้ความหมายว่า จักรพรรดิ คือผู้หมุนจักรวรรดิ ที่แปลกันว่าจักรแก้ว ซึ่งหมุนไปตามคำบอกสั่งและพาไปทางอากาศได้ถึงที่หมายเร็วไวทุกหนแห่ง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ไม่ใช่ไปพิชิตถิ่นดินแดนปราบปรามเขาด้วยการใช้อำนาจ แต่ไปเข้าถึงเขาพาเข้าร่วมให้อยู่ด้วยกันในโลกที่ไม่เบียดเบียนทำร้าย พุดง่าย ๆ ว่าให้ทั้งโลกอยู่ในสันติสุข

ความหมายที่ว่านั่นอาจเข้าใจยากหน่อย เอาเป็นเรื่องอุดมคติ ถ้าพูดให้เป็นเรื่องที่ยากหน่อย ก็บอกว่า จักรพรรดิที่ท่านกล่าวไว้นี้ก็คือราชายังใหญ่ ผู้ครองโลก ครองแผ่นดิน โดยไม่ต้องใช้อำนาจปราบปรามเบียดเบียนใคร แต่สามารถปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง เต็มตามความหมายของการปกครอง ที่จะให้มวลประชามีสันติสุข อยู่อย่างเกษมศานต์มั่นคง

ที่นี้ จะพูดเรื่องที่เข้าใจได้ไว ขอบอกความหมายตามวิเคราะห์ที่อีกบทหนึ่งซึ่งชัดดี คือ จักรพรรดิก็คือผู้หมุนจักรนั่นแหละ แต่จักรคือวงล้อหรือตัวขับเคลื่อนพาไปนั่น มีหลายชนิด ที่ตัวเรานี้ทุกคนก็มีจักรอยู่ชุดหนึ่ง ทางพระท่านจัดไว้เป็นจักรประจำชีวิต แต่เราไม่ค่อยรู้ตัวหรือไม่ค่อยใส่ใจ ถ้าจักรชุดนี้เสียหาย จักรอื่นอะไรๆ ก็แทบหมดความหมาย มาดูจักรชุดนี้หน่อย

ท่านสอนว่าเราดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยจักร คือล้อของรถแห่งชีวิต ซึ่งท่านเรียกว่า*อิริยาบถจักร* แปลว่า จักรคืออิริยาบถ ๔ ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน นี่เอง ถ้าชีวิตของเราไม่มีจักร ๔ ล้อนี้ ก็ติดขัด คนจะมีชีวิตที่ดี ต้องตระหนักถึงความสำคัญของสี่ล้ออิริยาบถนี้ และเอาใจใส่รักษาสุขภาพ โดยบริหารอิริยาบถทั้ง ๔ นี้ ให้สม่ำเสมอสมควร จะได้คล่องแคล่วสะดวกแก่การดำเนินไปของชีวิต

ที่นี้ จักกวัตติ คือพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้หมุนจักรในความหมายนี้ก็ได้แก่ พระราชา หรือพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ทรงหมุนจักรวงล้อของชีวิตคือ อิริยาบถ ๔ ทั้ง ยืน เดิน นั่ง นอน “ปรหิตายะ” เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หมายความว่า จักรพรรดิ คือพระราชาผู้ทรงดำเนินพระชนมชีพโดยทรงดำเนินอิริยาบถทั้งสี่ ไม่ว่าจะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ก็คิดก็พูด ก็ทำการทํางาน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตลอดเวลา สี่ล้ออิริยาบถที่ขับเคลื่อนชีวิต ก็คือขับเคลื่อนประโยชน์สุขของปวงประชา

จักรวรรดิวัตร จากคุณสมบัติ สู่ปฏิบัติ

เอาละ ความหมายของจักรพรรดิ ตามวิเคราะห்சัพท์ที่ ยกตัวอย่างมาให้ดูกัน ๒ อย่าง น่าจะพอก่อน ยังมีเรื่องพูดอีกมาก

ได้บอกแล้วว่า มี “วัตร” คือหน้าที่ หรือข้อปฏิบัติประจำองค์ ของพระราชาทรงธรรมที่ยิ่งใหญ่ ๑๒ ประการ ซึ่งจะต้องทรงจัด ดำเนินการต่อเนื่องเป็นนิตย เรียกว่า **จักรวรรดิวัตร ๑๒** แต่บอก แล้วว่าอันนั้นนับตามอรรถกถา แต่ถ้าว่าตามพระไตรปิฎก ท่าน ไม่ได้บอกจำนวนไว้ และที่นี่เราจัดเป็นหลักใหญ่ๆ ให้น้อยข้อได้ ดังนี้ (ส่วนว่าอรรถกถานับอย่างไรจึงได้ ๑๒ จะค่อยชี้แจงต่อข้างท้าย)

ก) คุณสมบัติ เป็น**ธรรมาธิปไตย** ดังที่ว่าแล้ว ข้อนี้เป็นฐาน เป็น แกนเลยที่เดียว ต้องตั้งข้อนี้เป็นหลักไว้ในตัวก่อน เพราะถ้า ตัวเองไม่อยู่ในธรรมเสียแล้ว ทุกอย่างก็คลาดเคลื่อนหมด เป็น อันว่า พระเจ้าแผ่นดิน จักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ ถือธรรมเป็นใหญ่ ใช้ธรรมเป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ตัดสิน

ข) ปฏิบัติจัดการ เมื่อตนเองเป็นธรรมาธิปไตย ได้หลักใหญ่หลัก ยืนแล้ว ก็เริ่มงานปกครอง โดยจัดดำเนินการในข้อสำคัญต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ธรรมิการักษา จัดอารักขาที่เป็นธรรมชอบธรรม ให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งในที่นี้ท่านจัดแยกเป็น ๘ เหล่า ขอให้ลองดูที่ท่านจำแนกไว้ แต่ต้องเข้าใจว่าเป็นการแยกในสมัย โนน ซึ่งมีสภาพสังคมไม่เหมือนสมัยนี้ เราก็เทียบเอาพอให้เห็น คำเห็นแนว เอานะ ธรรมิการักษา จัดอารักขาคุ่มครองป้องกันอัน ชอบธรรม แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า คือ

๑. ชันโตชน แปลง่ายๆ ว่า ชนภายใน หรือคนใน คือ พระราชวงศ์ และข้าราชการในพระองค์

๒. พลกาย คือ กองทัพ หรือปวงทหาร ขอแปลสั้นๆ พอรู้จะได้ไม่ยืดยาวนัก

๓. ชัตติยะ คือ บรรดากษัตริย์ที่รອງๆ ลงมา ไม่ใช่องค์จักรพรรดิราชา เทียบในสมัยนี้ก็คือผู้บริหาร ผู้ปกครองประเทศในระดับที่กระจายออกไป ดังเช่นเป็นคนะรัฐมนตรี เจ้าเมือง ผู้ว่าราชการจังหวัด อะไรอย่างนี้*

๔. อนุยนต์ ได้แก่ เหล่าราชบริพารที่ขับเคลื่อนงานสนองพระบรมราชาบาย

๕. พราหมณคฤหบดี ได้แก่ เหล่าชนผู้ประกอบวิชาชีพอิสระ พวกพ่อค้า ผู้ประกอบการ คนมั่งมี ครูอาจารย์ นักวิชาการทั้งหลาย ซึ่งส่วนมากอยู่ในกรุง ในเมือง หรือในถิ่นที่เจริญ (ในสมัยนั้น เหล่าพวกปัญญาชน นักวิชาการ ก็คือพวกพราหมณ์ เขาไม่ใช่ศัพทอื่น)

๖. เนคมชนบท คำนี้เป็นศัพท์บาลี คือ ชาวนิคมชนบท ได้แก่คนพื้นถิ่นนอกเมืองหลวงออกไป จนกระทั่งถึงชายแดนหมดทั้งประเทศ น่าสังเกตว่า เรื่องชาวบ้านชาวถิ่นในชนบทและแดนห่างไกลนี้ ในหลวง ร.๙ ทรงเอาพระทัยใส่ถือเป็นสำคัญมาก

๗. สมณพราหมณ์ ได้แก่ พระสงฆ์และนักบวช เหล่าผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นผู้สอนธรรม เป็นหลักใจของประชาชน

* นี่เป็นชัตติยะ ในความหมายที่มีจักรพรรดิราชา แต่ถ้าเป็นกรณีของพระราชาทัวไป ชัตติยะก็อาจให้หมายถึงกษัตริย์ที่อื่น ซึ่งแทนที่จะจัดธรรมิการักษา ก็เปลี่ยนเป็นเจริญสัมพันธไมตรี

๘. **มิกปักซี** แปลง่าย ๆ ว่า บรรดาสัตว์บกสัตว์บิน พระราชา ผู้ทรงธรรม เป็นจักรพรรดิ มีหน้าที่ต้องคุ้มครองดูแลมิกปักซีด้วย
 ข้อนี้ น่าสังเกต ในสมัยโบราณ ทั้งที่สัตว์ยังมีเยอะแยะ นก น้อยใหญ่มากมาย ร้องกันเพรียก ท่านยังให้เป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดี เป็นจักรพรรดิ จะต้องคุ้มครองรักษา แล้วมามองสมัยนี้ว่าเราดูแลกันดีไหม สมัยนี้กลับแย่ มิกปักซีเหลือน้อยเต็มที เหล่าเนื้อประดานกหลายพวกสูญพันธุ์ไปแล้ว

เอาละนะ ถึงมิกปักซี ก็ครบแล้ว ๘ เหล่า ๘ กลุ่มนี้ พระจักรพรรดิธรรมราชาต้องทรงดูแลให้การอารักขาที่เป็นธรรม ต่อไปก็

ข้อที่ ๒ อธรรมการนิเสธนา (อรรถกถาเรียกว่า อธรรมการ-ปฏิบัติ) แปลว่า ห้ามกัณการธรรม หรือมิให้มีอธรรมการคือการกระทำที่ไม่ชอบธรรมไม่เป็นธรรม ทั้งห้ามปราม ป้องกัน จนกระทั่งปราบปรามไม่ให้มีอธรรมการนั้น ไม่ว่าจะป็นโจรผู้ร้าย หรือคนทำการทุจริตอะไรทั้งหลาย ไม่ให้เกิดมีขึ้นมาได้

ข้อที่ ๓ ธนานุประทาน คือ จัดสรรปันเฉลี่ยแผ่กระจายเพิ่มเสริมทรัพย์ให้ทั่วถึง ไม่ให้มีคนไร้ทรัพย์ ข้อนี้ก็สำคัญมาก หน้าที่ของผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ ค่าเต็มของท่านว่า “อธนานัน ธนานุปทานัน” อธนานัน แปลว่า แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ ผู้ไร้ทรัพย์ ธนานุปทาน ก็แปลว่า คอยตามเพิ่มเติมเฉลี่ยแผ่แผ่จัดสรรให้ทั่วถึง

ข้อที่ ๔ ปริปุจฉา แปลว่า ชักทรงสอบถาม คือไม่ประมาทในการแสวงธรรมแสวงปัญญา โดยไปพบปะสนทนากับสมณพราหมณ์ ท่านผู้ทรงศีลทรงธรรมทรงปัญญา หมั่นปรึกษาสอบถามว่า เรื่องอย่างนี้ ทำอย่างนี้ เป็นการดีไหม ถูกต้องไหม อะไรเป็นธรรมไม่เป็นธรรม อะไรเป็นกุศลเป็นอกุศล ไปสนทนาปรึกษาได้ถามอยู่เรื่อย ๆ

ความไม่ประมาทในการแสวงธรรมแสวงปัญญานี้สำคัญมาก จะได้ว่าในเรื่องราวนี้ เรื่องอย่างนี้ พวกผู้รู้ผู้เป็นปราชญ์รู้กันอย่างไร มองกันอย่างไร คิดกันอย่างไร

ท่านใช้คำว่าสมณพราหมณ์ คือว่าไปตามยุคสมัย สมณะ ก็อย่างพระนี่ และเหล่านักบวช พราหมณ์ ก็คือพวกศาสนาจารย์ ซึ่งในสมัยก่อนของอินเดีย ก็เป็นพวกคนในวรรณะพราหมณ์

ท่านให้พระเจ้าจักรพรรดิราชาไม่ประมาท โดยหมั่นพบหาสนทนาไต่ถามปรึกษาเหล่าพวกปัญญาชน เพื่อจะได้รู้ว่าเดี๋ยวนี้พวกผู้นำทางปัญญาของยุคสมัยเขาคิดอะไรกันอย่างไร เรื่องนี้ตามหลักธรรม หรือตามหลักในวิชาการต่างๆ เขาว่าอย่างไร เขารู้เขาคิดอะไรกันอย่างไร จะได้รู้ทันความเป็นไป นี่ก็คือการที่ผู้นำปวงชนผู้ปกครองสูงสุด จะต้องไม่ประมาทในการที่จะเจริญปัญญาอยู่เสมอ

ถึงตรงนี้ก็ป็นอันจบเรื่องจักรวรรดิวัตร ที่จัดโดยหลักใหญ่เป็น คุณสมบัตินี้ ๑ กับปฏิบัติ ๔ ข้อ ซึ่งแยกย่อยเป็น ๑๐ หรือ ๑๒* ก็พอแค่นี้ก่อน ขอผ่านไปสู่ธรรมของพระราชา ชุดหรือหมวดที่ ๒

* ตามประเพณีในเมืองไทย เรียกกันมาว่า “จักรวรรดิวัตร ๑๒” เป็นการนับตามอรรถกถาที่ท่านไม่นับหลักใหญ่ข้อแรก คือข้อธรรมธิปไตย โดยท่านไปเริ่มนับในขั้นปฏิบัติการ ตั้งแต่ข้อ ๒ คือ ธรรมิการักษา ที่แยกคนเป็น ๘ เหล่า แต่ท่านนับเป็น ๗ เหล่า (เอาเหล่าที่ ๑ คืออันโตชน ไปรวมกับเหล่าที่ ๒ คือพลกาย เป็นข้อเดียว) ได้ ๗ ข้อแล้ว ก็ไปนับ ๓ ข้อใหญ่สุดท้าย คือ ธรรมการปฏิทนต์, ฆานุปปทาน และ ปณฺหาปุจจน (๗-ปริปุจจน) แล้วบอกว่านับตามนี้มี ๑๐ ข้อ; เสร็จแล้วท่านก็บอกยึดหยุ่นไว้ว่า ถ้าแยกข้อ พราหมณ์คหบดีเกศ เป็นพราหมณ์ กับ คหบดีก และแยก มิคปักษี เป็น มิค กับ ปักษี ก็เป็น ๑๒ ข้อ; หรือไม่ก็เพิ่มข้อ ๑๑. ธรรมมารคุต ปทาน กับ ๑๒. วิสมโลกุตส ปทาน ใส่เข้ามา (๒ ข้อนี้ไม่มีในจักรวัตติสูตร, ที.ป.๑๑/๓๓/๖๒) นี่คืออรรถกถาบอกว่านับ ๑๐ ก็ได้ ๑๒ ก็ได้ (ที.ป.๓/๔๖; ฉบับมหาจุฬาร ๓/๓๖) ในประเพณีไทย นับแบบสุดท้ายเป็น “จักรวรรดิวัตร ๑๒”; แต่ในคัมภีร์ทั้งหลาย นิยมนับเป็น “จักรวรรดิวัตร ๑๐” มากกว่า (เช่น พุทฺทก.๒.๑๕๑; สุตต.๒.๒/๑๕; ธง.ฎี๒/๑๐๓); ที่ชี้แจงไว้นี้ เพื่อท่านที่สนใจจะได้ค้นคว้าสืบสาว จะผ่านเลยไปก็ได้

หัวหน้าหมู่ชนดี รวมหัวใจคนได้

คราวนี้มาถึง **ราชสังคหวัตถุ ๔** ซึ่งก็เป็นหลักธรรมชุดที่สำคัญมาก เทียบกับพิธีบูชาญัตถุที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพราหมณ์

ตามปกติ สำหรับคนทั่วไป ก็มีหลักธรรมชุดที่พึงปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว เรียกว่า **สังคหวัตถุ ๔** นับว่าเป็นคู่กับชุดที่เรียกว่า **พรหมวิหาร ๔** โดยที่วาทะชุดพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นคุณสมบัติในใจ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นปฏิบัติการทางสังคม ที่แสดงออกของพรหมวิหาร ๔ นั้น

โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นหัวหน้าของหมู่ชน ตั้งแต่หัวหน้าครอบครัวคือพ่อแม่ จะต้องปฏิบัติหรือต้องใช้สังคหวัตถุ ๔ เป็นประจำ ยิ่งเป็นหัวหน้าของมวลชนทั้งรัฐ ทั้งประเทศ ท่านถือการปฏิบัติสังคหวัตถุ ๔ นั้นเป็นคำจำกัดความ หรือเป็นความหมายของความเป็นราชาเลยทีเดียว ดังคำวิเคราะห์ศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า

“จตุหิ สงคหวตฺถุหิ ชนฺ ญชฺเชตีติ ราชา.” (ชื่อว่า ‘ราชา’ เพราะทำให้ประชาชนชื่นชมยินดีมีสุขเอิบอím ด้วย**สังคหวัตถุ ๔**, เช่น ขง.ข.๒/๘๗)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสังคหวัตถุ ๔ นี้ไว้คุ้มครองปิดรายการหลักธรรมสำหรับชาวโลก โดยตรัสว่า (ที.ป.๑.๑๑/๒๐๕/๑๗๒)

การให้ (ทาน) ๑ คำพูดด้วยใจรัก (ปิยวาจา) ๑ การประพฤติประโยชน์แก่กัน (ชัตถจริยา) ๑ ความเสมอสมานกันในธรรมทั้งหลายให้ถูกควรในแต่ละกรณี (สมานัตตตา) ๑ ธรรมสี่อย่างนี้ เป็นเครื่องสงเคราะห์รวมคน (สังคหะ) ในโลก เป็นเหมือนลิ่มสลักเพชรารถที่กำลังแล่นไป

ถ้าสังคหะ (การสงเคราะห์รวมใจคนไว้) เหล่านี้ไม่มี ถึงเป็นมารดาบิดาก็จะไม่ได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเขา เป็นบุตร แต่เพราะเหล่าบัณฑิตชนเหลียวแลสังคหธรรม เหล่านี้ จึงถึงความเป็นผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ และเป็นผู้ที่ ชนทั้งหลายจะพึงสรรเสริญ

พระพุทธเจ้าทรงย้ำเน้นความสำคัญของการยึดเหนี่ยวใจ รวมคนให้อยู่ในสามัคคีด้วยสังคหวัตถุ ๔ นี้มาก ดังที่ทรงยกย่อง ให้มีพระสาวกที่เป็นเอตทัคคะในด้านสงเคราะห์ชุมชนด้วย สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ เจ้าชายหัตถกะอาฬวกะ (ขง.เขตก.๒๐/๑๕๑/๓๓)

น่าสังเกตว่า เดียวนี้คนไทยแทบไม่มีใครรู้จักหลักธรรม ภาคปฏิบัติการในสังคม คือ สังคหวัตถุ ๔ นี้ จำกันแต่หลักธรรม ภาคในใจ คือ พรหมวิหาร ๔ อยู่แค่เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่จำกันมาพราๆ มั่วๆ พอออกมาเป็นสังคหวัตถุ ๔ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตตา ก็กะพร่องกะแพร่ง ช้อนี่ขาด ช้อนั้นหาย จัดเป็นชุดไม่ได้

คงเป็นเพราะพวกเราคนไทยพูดถึงแต่พรหมวิหารว่า ให้มี เมตตา กรุณา ไม่บอกให้ทำปฏิบัติการทางสังคมอย่างนั้นอย่างนี้ให้ เด่นชัดออกมา จึงทำให้ฝรั่งที่ศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ชัด เอาไป พูดตีเตียน อย่างเช่น อัลเบิร์ต ชไวเซอร์ (Albert Schweitzer) ปราชญ์ตะวันตกที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง (ได้ Nobel Peace Prize ปี 1952/๒๔๙๕) ไปเขียนว่า “ทำดี” ในพุทธศาสนา ก็คือ เว้นชั่ว แล้ว ก็ให้มีเมตตา กรุณา ไม่ออกมาเป็นการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น การ ทำความดีของชาวพุทธไม่มีผลอะไร เพราะไม่มีการปฏิบัติออกมาในสังคม เหมือนกับว่านอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง ก็ทำดีเสร็จแล้ว

ดร.อัลเบิร์ต ซีไวเซอร์ นั้นค่อนข้างศตวรรษแล้ว ทีนี้ ต่อมา Prof. Sutton เมื่อมาทำงานช่วยตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ที่พัฒนาต่อมาเป็น NIDA) ก็เขียนหนังสือเล่มหนึ่งขึ้นมาชื่อ *Problems of Politics and Administration in Thailand* ท่านผู้นี้ก็เขียนติเตียนพระพุทธศาสนา โดยอ้างอัลเบิร์ต ซีไวเซอร์ นั้นแหละ หนังสือเล่มที่ว่านี้บอกว่า พุทธศาสนาเป็นตัวการหนึ่งที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศไทย ผู้ที่เรียนคณะรัฐประศาสนศาสตร์เวลานั้น คงได้อ่านหนังสือเล่มนี้*

นี่คงเป็นเพราะพวกเราปฏิบัติธรรมกันกะพร่องกะแพร่ง จึงทำให้ฝรั่งมาได้ ฉะนั้นต้องสำรวจตัวเอง

เป็นอันว่า ธรรมภาคจิตใจในพรหมวิหาร เช่นเมตตา กรุณา ต้องมีธรรมภาคปฏิบัติในสังคหวัตถุ มารับช่วงต่อ ธรรมภาคปฏิบัตินี้ควรพินกันให้จริงจังเสียที ไม่ใช่ช้อยู่กันแค่มิเมตตา กรุณาในใจ แต่ต้องออกสู่สังคม สังคหวัตถุ ๔ นี้ต้องเอามาเน้นมาย้ำกันจริงๆ จังๆ ทั้งทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ๔ ให้ครบทั้งคู่

ให้พรหมวิหาร ๔ ที่เป็นฐานในใจ รับกันกับสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นปฏิบัติการในสังคม ให้คุณธรรมในใจออกมาเป็นปฏิบัติการในสังคม และให้มีปฏิบัติการทางสังคมที่ออกมาจากใจจริง คนไทยควรมาศึกษาทบทวนทำให้ชัดเจนจริงจัง จนมั่นใจตัวเองได้

* Joseph L. Sutton, *Problems of Politics and Administration in Thailand* (Bloomington: Institute of Training for Public Service, Department of Government, Indiana University, 1962), p. 3

นักปกครองยิ่งใหญ่ รวมใจคนทั้งชาติ

ดังที่ว่าแล้ว ทุกคน แม้จนถึงพระราชา ต้องมีสังคหวัตถุ ๕ เพราะต้องรวมคนให้เป็นสังคมที่คนทั้งหลายอยู่กันได้ด้วยดี แต่สำหรับพระราชาซึ่งเป็นผู้นำที่รวมสังคมใหญ่ของประชาชนทั้งชาติ ยังมีสังคหวัตถุ ๔ ที่พึงปฏิบัติประจำพระองค์อีกชุดหนึ่ง เรียกว่า **ราชสังคหวัตถุ ๔**

ราชสังคหวัตถุ ๔ นี้ ในยุคของพราหมณ์ เป็นเรื่องของการบูชาอัญญาในระดับที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งมี ๕ อย่าง ขอบอกสั้นๆ ว่า คือ

๑. อัสสเมธ ฆ่าม้าบูชาอัญญา (สันสกฤตเป็น อัสวเมธ)
๒. ปุริสเมธะ ฆ่าคนบูชาอัญญา
๓. สัมมาปาสะ ยัญแทนบูชาลดบ่วง
๔. วาชเปยะ ยัญเติมเพิ่มพลังชัย
๕. นิรัคคพะยะ ยัญฆ่าทุกอย่างไม่เว้น

โดยเฉพาะอัสสเมธ ฆ่าม้าบูชาอัญญา (คืออัสสเมธ ที่เป็นสันสกฤตว่า อัสวเมธ) เป็นการบูชาอัญญาที่นิยมของราชาเพื่อแสดงอำนาจยิ่งใหญ่ ซึ่งปรากฏเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาก เขาทำพิธีโดยเริ่มด้วยคัดเลือกม้าตัวหนึ่ง ที่พันธุ์ดีเก่งยอดเยี่ยม เรียกว่าม้าอุปการ แล้วก็ให้เจ้าชาย ๑๐๐ องค์ตามม้านี้ไป ม้าไปทางไหน ผ่านแดนไหน ที่นั่นต้องยอมให้ผ่าน คือยอมรับอำนาจ ถ้าอาณาจักรไหนไม่ยอมให้ผ่าน ก็รบกัน ปร่าไปเรื่อย กวาดจนเรียบหมดใน ๑ ปี พอครบปี กลับมาถึงแดนของตน ก็ทำพิธีฆ่าม้า นั้นบูชาอัญญา นี่คืออัสวเมธ พุดพอให้เห็นตัวอย่าง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเล่าว่า ที่จริงมหาชัย ๕ นี้ เดิมเป็น
 หลักการปกครองบ้านเมืองที่ดีงาม แต่พวกพราหมณ์จัดไปจัดมา
 ให้เป็นทางหาผลประโยชน์จนกลายเป็นพิธีบูชาญอย่างว่าข้างต้น
 พระพุทธเจ้าทรงให้ยกเลิกการบูชาญทุกอย่าง แล้วมหาชัยทั้ง ๕
 นั้น ก็เปลี่ยนความหมายไปหมดสิ้น โดยกลายมาเป็นหลักการ
 สงเคราะห์รวมใจประชาชน เรียกว่า **ราชสังคหวัตถุ ๔** คือ

๑. สัสตเมธัง ปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์
 ัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

ข้อ ๑ คือ สัสตเมธัง หรือ สัสตเมธ นี้ ของพราหมณ์เป็น อัศตเมธ
 (สันสกฤต: อัศวเมธ) พระพุทธศาสนาเปลี่ยนจากตัว อ-อัศตะ/
 อัศว (ม้า) มาเป็นตัว ส-สัสตะ (ข้าวกล้าหรือพืชพันธุ์) ส่วน “เมธ”
 ของเขาแปลว่า “ฆ่า” แต่ในความหมายของพุทธ แปลว่า “ปรีชา
 ฉลาด” เหมือนในคำว่า “เมธี” ซึ่งแปลว่าผู้มีเมธา (เมธาก็คือ
 ปัญญา) พระราชาแทนที่จะเก่งด้วยการทำพิธีฆ่าม้าบูชาญ ก็
 เปลี่ยนมาเป็นผู้มีปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ัญญาหาร

๒. ปุริสเมธัง ปรีชาสามารถในการบำรุงข้าราชการ ทั้ง
 ทหาร และพลเรือน เช่น ส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ผู้
 ฉลาด ชื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร

๓. สัมมาปาสัง ปรีชาสามารถผูกใจประชาชนเหมือนเอา
 บ่วงคล้องไว้ ด้วยการส่งเสริมสัมมาชีพ เช่น ใ้กู้ยืมเงิน
 ทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม และในการประกอบกา
 ต่างๆ ช่วยให้คนจนตั้งตัว ให้คนล้มฟื้นตัวได้

๔ **วาชไปย้ง** มีวาจาถูกต้องมีใจ ทรงปรีชาสามารถในการ เจรจาปราศรัยเข้าถึงประชาชน แสดงให้เห็นความเอา พระทัยใส่ห่วงใย รับรู้ปัญหา รับฟังปัญญา มีวาจาที่ฟัง แล้วชวนใจให้อยากทำอยากปฏิบัติ อยากร่วมมือร่วม การร่วมงานทุกอย่าง ตลอดจนแนะนำสั่งสอนประชาชน ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติตัวช่วยเหลือกันอย่างไร ให้มี การสื่อสารอวยธรรมอำนวยความสะดวก เจ้าเดือนคนทุกหมู่ เหล่าให้ใส่ใจปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างจริงจังจริงจัง ให้ สัมฤทธิ์ผลดี ที่จะให้สังคมประเทศชาติเจริญพัฒนาสู่ ขันต์มั่นคง และให้ทุกตัวบุคคลพัฒนาชีวิตของตน

จะเห็นว่า ในหลวง ร.๙ ทรงมีพระบรมราโชวาทมากมาย ซึ่งแสดงว่าทรงปฏิบัติในข้อ “วาชไปย้ง” นี้อย่างมากทีเดียว

จบข้อ ๔ “วาชไปย้ง” แล้ว ของพราหมณ์ยังมีมหายัญอย่าง ที่ ๕ เป็นข้อสุดท้าย คือ “นรีคคพ้ง” แปลตามตัวอักษรว่า “ไม่มีลิ้ม กลอน” หมายความว่า ไม่มีขีดขั้นจำกัด คือ เอาทุกอย่าง ทั้ง ทั้งหมด ไม่เว้นเลย เป็นการบูชายัญที่ง่าทุกอย่าง ตั้งแต่มนุษย์ เป็นต้นไป รวมเป็นมหายัญ ๕ อย่างของพราหมณ์

ชื่อมหายัญที่ ๕ ว่า “นรีคคพ้ง” นี้ ทางพระพุทธศาสนาเอา มาใช้เป็นคำบอกอานิสงส์ ที่ว่า “ไม่มีลิ้มกลอน” นั้น แทนที่จะเป็น การฆ่าทุกอย่างไม่เว้น ก็กลายเป็นผลดีของราชสังคหวัตถุ ๔ นั้น ว่า เมื่อพระราชาปฏิบัติตามหลักสี่ข้อนี้แล้ว ประเทศชาติ บ้านเมืองก็จะมั่นคงมั่งคั่ง ประชาชนอยู่กันสงบสุขปลอดภัยถึง ขั้นที่ว่าบ้านเรือนไม่ต้องลงลิ้มกลอน คือจะนอนหรือจะไปไหนก็ ไม่ต้องปิดประตูบ้าน จะเปิดประตูทิ้งไว้ก็ได้

แล้วแถมท้าย ต่อจาก “ประตูเรือนไม่ต้องลงลิ้มกลอน” ก็บอกว่า “ให้บุตรพื่อนบนอก” หมายความว่า กระทั่งในครอบครัวที่เป็นสังคมหน่วยย่อยที่สุด ก็ร่าเริงสดใสดุขสันต์ สรวลเสกัน มีลูกน้อย ก็ให้เขาสนุกสนานมาโลดเต้นเล่นบนอก รวมความว่าประชาชนมีความสุข บ้านเมืองร่มเย็นเกษมศานต์

เป็นอันว่า พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงมหาภัย ๕ เป็นราชสังคหวัตถุ ๔ กับ ๑ อานิสงส์ที่พึงทำได้ พระราชาผู้ยิ่งใหญ่เลิศล้ำทรงทำเรื่องดีๆ ให้คนมีความสุขกันอย่างนี้ ไม่ต้องไปวุ่นวายกับมหาภัย เช่นอัศวเมธ ที่มีแต่เรื่องเดือดร้อนเบียดเบียนทั้งนั้น

ขอให้ญาติโยมไปอ่านดูในพระไตรปิฎก บางพระสูตรเป็นเรื่องการบูชาภัยโดยตรง จะได้เห็นว่พระพุทธเจ้าเสด็จไปสอนคนให้เลิกบูชาภัย หันมาทำการที่สร้างสรรค์และใส่ใจเหลือวแลช่วยเหลือกัน บางครั้งเสด็จไปในงานใหญ่ที่เขาผูกโค ผูกแพะแกะเตรียมไว้ฆ่าบูชาภัยอย่างละ ๕๐๐ ตัวบ้าง ๗๐๐ ตัวบ้าง พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปพบกับเจ้าของงาน ไปสนทนาพูดจากับเขา จนเขายอมปล่อยวัวปล่อยแกะปล่อยแพะเลิกพิธีหมดเลยเอาละ เดียวจะไปกันใหญ่ เขาเป็นว่า พวกพราหมณ์เขาทำกันมา มีมหาภัย ๕ แต่พระพุทธเจ้ามาตรัสแนะนำให้พระราชาบำเพ็ญราชสังคหวัตถุ ๔ ให้ได้อานิสงส์ ๑

นี่คือราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ ที่องค์ราชา นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ทรงบำเพ็ญพิเศษเพิ่มจากสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นหลักธรรมปกติอย่างสามัญ เห็นกันชัดๆ ว่า พระราชาทรงหลักธรรมใหญ่แค่ ๒ ชุดที่ว่ามา คือ จักรวรรดิวัตร กับ ราชสังคหวัตถุ ๔ พระราชอาณาจักรก็สุขเกษมศานต์มั่งคั่งมั่นคงอย่างมั่นใจแล้ว แต่ก็ยังมีหลักธรรมที่ควรใส่พระทัยอีกหลายประการ

กำลังของพระมหากษัตริย์

หลักธรรมหมวดต่อไป คือ **ขัตติยพลัง ๕** แปลว่า กำลังของกษัตริย์ ๕ อย่าง หรือพลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ ชูดีนี้เป็นคุณสมบัติประเภททุนหรือต้นทุนขององค์พระราชฯ เพียงบอกหัวข้อก็เข้าใจได้ง่าย ไม่ต้องอธิบายอะไรมาก กำลัง ๕ นั้นมีดังนี้

๑. พาหาพลัง หรือ กายพลัง กำลังแขน หรือกำลังกาย คือ ความแข็งแรงมีสุขภาพดี ทรงพลัง สามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ ตลอดจนกำลังยุทธโศปกรณ์ที่พร้อม

๒. โภคพลัง กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ มีห้องพระคลังใหญ่โต พร้อมที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคน และดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด

๓. อัมัจฉพลัง กำลังอำมาตย์ หรือกำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษา มন্ত্রী และข้าราชการชั้นปกครอง และระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

๔. อภิชัจฉพลัง กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นขัตติยชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น

๕. ปัญญาพลัง กำลังปัญญา คือ ทรงพระปรีชาสามารถ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอก และดำริการ จัดการ ดำเนินการทั้งหลาย ให้ได้ผลเป็นอย่างดี

พาหาลัง กำลังแขน กำลังกาย และกำลังยฺหุโธปกรณ์ แม้จะสำคัญ แต่ท่านจัดว่าต่ำสุด หากไม่มีพลังอื่นควบคุมค้ำจุน อาจกลายเป็นกำลังภยันตรายที่แสนร้าย ส่วนกำลังปัญญาเป็นกำลังอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งพลังทั้งปวง เพราะเป็นเครื่องกำกับ ควบคุม และนำทางกำลังอื่นทุกอย่าง ให้สำเร็จการทั้งปวง

ถึงจะมีกำลังอย่างอื่นทุกข้อพร้อมอย่างดี แต่ถ้าขาดปัญญาพลัง ก็พังเลย สลายหมดสิ้น จึงต้องมีปัญญาพลังคุมท้าย และไม่ประมาทในการพัฒนาปัญญานั้นเรื่อยไป

ขัตติยพละ หรือ ขัตติยพลัง ๕ อย่างนี้ คิดว่าบอกเล่าเพียงเท่านี้ ก็คงชัดพอแล้ว แต่เกือบจะเผลอไป ยังไม่ได้บอกที่มาที่ค้นคว้าอ้างอิง จึงบอกกำกับไว้ว่ามาทั้งในพระไตรปิฎก และในอรรถกถา (พ.ศ.๒๕๓๗/๒๔๔๔/๕๓๒; พ.ศ.๒๕/๓๔๘)

หลักธรรมใหญ่ ๒ ชุดก่อน ก็ยังไม่ได้บอกแหล่งที่มาให้ชัด จึงถือโอกาสบอกไว้ที่นี้ด้วย สำหรับชุดแรกคือ **จักรวรรดิวัตร** ได้บอกต้นแหล่งไว้แล้ว คือ จักกวัตตสูตร (ที.ป.๑๑/๓๓/๑๒) แต่หลักธรรมหมวดนี้มีกระจายอยู่มากมายหลายแห่ง ทั้งในพระไตรปิฎก และในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาเป็นต้นไป (ในพระไตรปิฎก ดู พ.ศ.ตีก.๒๐/๔๕๓/๑๓๘; พ.ศ.ปญจก.๒๒/๑๓๓/๑๖๘; ในอรรถกถา-ฎีกา เช่น ที.ป.๓/๓๔; ส.ป.๑/๒๖๓; พ.ศ.ฐ.๒/๑๐๔)

ส่วน **ราชสังคหัตถุ ๔** ก็ได้ในพระไตรปิฎก (พ.ศ.ปญจก.๒๓/๘๑/๑๕๒) แต่มักกล่าวถึงชุดมหาอัณ ๕ ของพราหมณ์ (เช่น ส.ส.๑๕/๓๕๑/๑๑๐) ส่วนคำอธิบาย มีในอรรถกถาหลายแห่ง (เช่น ส.ป.๑/๑๓๘; พ.ศ.ป.๓/๒๑๓; ยติ.ป.๑๐๖) ไม่ต้องพูดถึงในฎีกาอีกมาก อธิบายซ้ำๆ กัน ก็เยอะ คั่นดูแค่นี้ก็พอแล้ว

ทศพิธราชธรรม

ธรรมของพระราชายังมีอีกชุดหนึ่ง เป็นชุดที่คนไทยรู้จักดีที่สุด (รู้จักชื่อดี แต่เนื้อธรรมไม่ค่อยเข้าใจ) และได้ยินเอ่ยอ้างกันบ่อยมาก คือ **ทศพิธราชธรรม** หรือ **ราชธรรม ๑๐** ประการ เป็นคุณสมบัติประจำพระองค์ แม้แต่หัวข้อก็มาก จึงจำยาก พุดยาก แต่ก็มิบอกไว้เป็นคาถา ซึ่งช่วยให้จำท่องไว้ และจำก็ไม่ลำบาก จึงบอกคาถาไว้ให้ดูง่ายที่หนึ่งก่อน (ฐ. ๗. ๒๘/๒๔๐/๘๖) ดังนี้

ทาน สัจ บริจาค คัมภีร์ มุทิตา ตบ
อกุโธษ อวิหิตญจ ขนฺติญจ อวิโรชนํ

ได้เท่านี้ก็พอ เมื่อเข้าใจความหมายแล้ว ก็เอาคาถานี้ไว้ทวน ว่าคาถาที่หนึ่ง ก็รู้หมด มองเห็นทั่วทั้ง ๑๐ ข้อ

ที่นี้ ที่นี้มีใช้โอกาสที่จะอธิบาย**ทศพิธราชธรรม** คือ**ราชธรรม** (ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการนั้น ได้มาก จึงจะแสดงความหมายพอเป็นพื้นฐานความเข้าใจ (สะกดคำอย่างไทย) ดังนี้

๑. **ทาน** *อวยทาน* คือ พระราชทานทรัพย์สินสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒. **ศีล** *รักษาศีล* คือ สำรวมกายและวจี ประกอบการที่ดีงามสุจริต รักษาจิตตคติคุณให้ควรเป็นแบบอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๓. **บริจาค** *เสียดสละได้* คือ เสียดสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. **อาชวะ มีใจที่ตรง** คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยาปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. **มัททวะ ทรงความอ่อนโยน** คือ มีอัชฌาสัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มีขาดยำเกรง

๖. **ตปะ ทรงเดชข่มกิเลสได้** คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยัจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมหลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรือง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๗. **อักโกธะ ไม่เกรี้ยวโกรธ** คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบ ไม่ว่าความผิดของชาติ

๘. **อวิหิงสา ไม่กดขี่ข่มเหง** คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงละเล็งอำนาจขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดเพราะอาศัยความอฆาตเกลียดชัง

๙. **ขันติ อดได้ทนได้** คือ อดทนต่องาน ต่อความลำบากตรากตรำ ต่อถ้อยคำกระทบกระทั่ง ถึงจะเหนื่อยยากเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ละทิ้งกิจการณียะที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. **อวิโรธนะ ไม่ฉลาดกรรม** คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะ หรืออภิวรรณานิ อภิธรรมนิโคตย สติมั่นคงในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็น่า นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็น่า ไม่ประพடுத்தให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

ขอทบทวนว่า ราชธรรม ๑๐ ประการ ที่นิยมเรียกกันว่า ทศพิธราชธรรมนี้ เป็นคุณสมบัติประจำพระองค์ของพระราชา ซึ่งคัมภีร์ทั้งหลายกล่าวอ้างอิง พบได้มากมายหลายสิบแห่ง

พระราชาทรงทศพิธราชธรรมนี้แล้ว ทรงดำรงมั่นในความเป็นธรรมมาธิปไตย ดำเนินไปในพระราชกิจตามจักรวรรดิวัตรเป็นหลักยืน แผ่พูนขยายพระราชกรณียกิจออกไปในราชสังคหวัตถุ ๔ โดยมีพลังแห่งขัตติยพละ ๕ เป็นทุนที่ค้ำจุนหนุนให้พร้อม ก็เป็นอันครบ ๔ หมวดแห่งธรรมของพระราชา สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ ที่เป็นประเพณีในประเทศไทย ซึ่งได้คัดมาจากพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ อันชาวไทยทุกคนควรรู้และนำมาทบทวนบอกแก่กัน ให้ธรรมสำหรับการปกครองดำรงคงมั่น เพื่อประโยชน์สุขของชาติของชนอย่างยั่งยืนมั่นคงสืบไป

ธรรมของพระราชายังมีในพระไตรปิฎกอีกมาก แต่นำมาบรรยายในที่นี้เฉพาะธรรมหลักใหญ่ที่เป็นหมวดเป็นชุด ซึ่งถือเป็นสำคัญสืบมาในโบราณราชประเพณีของประเทศไทย ส่วนธรรมที่เป็นโอวาท เป็นอนุสาสนี ซึ่งกระจายอยู่ที่นี้ ๕ คาถา ที่นั่น ๑๐ - ๒๐ คาถา ฯลฯ ซึ่งมากที่เดียวเป็นหลักการปกครองดีงามที่สืบมาแต่อดีตอันยาวนาน พระพุทธเจ้าก็ทรงนำมาตรัสบอกเล่าไว้ ผู้ที่สนใจใฝ่รู้พึงศึกษาต่อไป

การที่เรามาระลึกถึงในหลวง ก็คือระลึกถึงพระคุณของพระองค์ โดยรำลึกถึงพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้มากมาย สุดจะบรรยาย และเมื่อระลึกถึงพระราชกรณียกิจ ก็จะได้ระลึกถึงพระราชประสงค์อันเป็นที่ตั้งต้นและขับเคลื่อนบรรดาพระราชกรณียกิจเหล่านั้น แล้วก็จะได้นำมาเป็นเครื่องเตือนใจว่า เราควรจะต้องประพฤติปฏิบัติตัว และทำการอะไร เพื่อให้เป็นการได้สนองพระราชประสงค์เหล่านั้น

พระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญ ย่อมมีพระราชประสงค์ ซึ่งโยงมาที่พวกเราเหล่าชาวบ้านและบรรดาประชาชนว่า ทรงมุ่งหมายจะให้ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นอย่างไร จะให้ราษฎรทั้งหลายอยู่กันอย่างใด ประพฤติปฏิบัติตัวดำเนินชีวิตกันอย่างไร ควรทำอะไรกันบ้าง เพื่อจะได้อยู่ดีกินดี มีความพอเพียง มีความสุข อะไรต่างๆ เหล่านี้ เป็นวัตถุประสงค์ในพระราชประสงค์ ซึ่งเราจะต้องคำนึงถึง และพยายามทำการสนอง

จากพระราชประสงค์ ก็มีพระราชดำริที่ออกมาเป็นปฏิบัติการในโครงการอะไรต่างๆ ตามพระราชดำรินั้น แล้วก็มีงานมีกิจการที่นำไปดำเนินไป ซึ่งมวลประชาชนชาวบ้านไม่ควรอยู่แค่ดูๆ หนึ่งๆ เฉยๆ แต่ควรเรียนรู้ แล้วเอามาเตือนตัวเองให้ไม่เร่ร่อนเฉื่อยมัวประมาท ต้องคิดว่าพระองค์ไม่ประมาทเป็นแบบอย่างให้แล้ว เราก็ต้องไม่ประมาท ต้องทำต้องปฏิบัติเอาจริงเอาจังด้วย เราจะนำเอาหลักธรรมคำสอนต่างๆ ที่โยงกันไปโยงกันมานั้น มาเรียนรู้ศึกษา แล้วหยิบมาใช้หยิบมาปฏิบัติ และชวนกันแนะนำส่งเสริมกันให้ประพฤติปฏิบัติ เป็นหมู่เหล่า เป็นชุมชน เป็นถิ่นแดน ขยายออกไปๆ

ถ้าคนไทยทำได้อย่างที่ว่ามานี้ ประเทศไทยก็จะเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งมั่นคง งอกงามไปพลูบลีย์ มีความสุขเกษมศานต์ สมดังพระราชประสงค์ ที่ได้ทรงตั้งเป็นพระราชปณิธาน

จากพระราชประสงค์ ก็ทรงมีพระราชดำริ แล้วก็เกิดเป็นโครงการต่างๆ ตามพระราชดำริ ต่อจากนั้นก็มีการปฏิบัติภาระอะไรต่างๆ มากมาย ที่คนไทย ไม่ว่าจะชาวบ้านหรือชาวเมือง ควรจะต้องปฏิบัติจัดทำเพื่อเป็นการสืบต่อสนองพระราชปณิธาน

นี่แหละ คือประโยชน์ที่จะพึงได้จากการจัดงานจัดพิธีต่างๆ เหล่านี้ ดังที่ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงปล่อยให้ทำกันแค่ผ่านไป แต่ทรงปรารถนาขึ้นมาเพื่อจะทรงเทศนาสั่งสอนให้ธรรม อย่างน้อยจะได้บอกกันให้รู้ว่า ที่มากันนี้มีเรื่องอะไรที่ควรรู้เข้าใจ ที่จะได้ศึกษากัน และมีอะไรที่เราจะต้องทำ ต้องช่วยกันจัดดำเนินต่อไป

เรื่องราวการทำงานที่เราจะต้องทำนี่แหละคือข้อสำคัญ ความกตัญญูกตเวทีที่แท้ จะมาแสดงออกที่นี้ ออกมาที่การปฏิบัติภาระท่า มีฉะนั้น พระราชประสงค์ พระราชดำริ พระราชปณิธาน อะไรต่างๆ ก็จะเลื่อนร่ายหายสูญ เราก็ได้แต่ร้องไห้กันไป แสดงอาการอาลัยกันไป แล้วไม่นานไม่ช้า ก็เลิกรา เจียบหาย

แต่ถ้าเราตื่นตัวสนใจศึกษาพระราชดำริ มองให้ถึงพระราชปณิธาน และเข้าใจในพระราชประสงค์ แล้วมาชวนกันช่วยกันจัดทำดำเนินการทำงานสืบสานต่อไป พระราชประสงค์ และพระราชดำริทั้งหลาย ตลอดทั้งบรรดาพระราชปณิธาน ก็จะมีอันวายผลได้ยาวนานต่อไป เพื่อให้คนไทยอยู่ดีได้อย่างยั่งยืน ในสังคมประเทศชาติที่มั่งคั่งมั่นคงรุ่งเรืองไปพลูบลีย์และร่มเย็นมีสันติสุข

หนังสือนี้ มีฉบับแปล ภาษาอังกฤษ

โดยความเอื้อเฟื้อ ของ

Ajahn Jayasaro

(พระอาจารย์ชยสาโร)

[พิมพ์แยกเล่ม และจัดมาจากแนวต่างหาก]